

Hermann'i trükikoja raamatukaupluse laenuraamatukogu.

N^o

1300

Muulisi lugejaid palutakse laenu-raamatukoguist võetavaid raamatuid puhtalt ja rikkumata hoida ning alati siirdepahtilt tagasi tuua. Vastasel korral on need asemele anda ehk nende hind välja maksta. Sarnitamise aeg kogu leppimise järel. Kaugemale maale ehk posti läbi saatmise korral pifendame luge-
mise aega iseäralise soovi pääle 1—2 kuuni.

1

A-14546

No 149

Prants Draake,

se mees, kes meile kartohwliid on toonud.

W. O. von Horn'i

järele

Saksakeelest ümberpandud.

L i s a :

Kartohwlitest ja nende harimise hakkatusest
Siirropa maades,

ning lõppetuseks :

Mõni sõna Koloraado- ehk kartohwli-
põrnikast.

Tallinnas 1878.

Trükitud Lindwors'i pärijate kirjadega.

40993

Esensuri polesti lubbatud. — Tallinnas, 28. September 1878.

A-14546

Sissejuhatus.

S n d i a m a a oli juba wanast aja omast suure rikkuse läbi kuulus; aga se kaup, mis maadmööda sealt sai toodud, läks liig kalliks, enne kui ta Siroopamaale jõudis.

Et Siroopamaa rahwale sepärast himu tuli merdmööda sinna saada, pole mitte imelik panna. Aga maailma maadest ja meredest oli wanal ajal alles vähem jägu tuntud, ja meresõidud ei olnud muud ühtigi kui rannasõidud, sest laewameestel ei olnud julgust kaugele rannast ära tundmatta suure mere peale minna. Ja kuida nemad wõiswad ta sinna minna, kui neil mere peal ühtigi märki ei olnud, misgast nemad oleksiwad wõinud aru saada, kus pool laew seisab ja kuhu poole ta läheb? Oli taewas selge, siis wõis vähemast weel pääwa ja taewatahtede järel käia, aga oli ta pilwes, ehk ilm udune, siis ei olnud wõimalik mere peal laewaseisuse üle mitte mingisugust aru saada.

Nii waene oli lugu meresõitudega, kui wiimaks 1300 aasta ümber tähele pandi, et magneetindela üks ots ikka põhja poole ja teine ots lõuna poole näitab. Nüüd mõiswad kompassid tehtud saada, ja need olivad ustad juhatajad mere peal. Nende abiga mõiswad laewamehed usaldada rannast wähe kaugemale minna. Oli nüüd taewas selge wõimite, mere peal mõis nüüd wähemast ikka maailmakaarest teada. Ja nüüd oli võimalik mereteed Indiamale otsida.

Se rahwas, kes seda otsimist suure hoolega ettemõttis, olivad Portugiislased. Ahwrikamaa ei olnud neilt mitte liig kaugel ja Ahwrikamaa randa mööda läksiwad nemad ka aastaastalt ikka kaugemale lõuna poole, kunni nemad wiimaks aastal 1486 endi laewapealiku all, kelle nimi Bartholomäus Diaz oli, Ahwrikamaa lõunapoolse otja kätte saiwad. Et seal aga sel korral kanged tormid mõllasiwad, ei usaldanud nemad mitte sealt ringi Ahwrika hommikupoolse randa minna, kusi nemad kergeste oleksiwad Indiamale peasnud. Nemad pöörafiwad endi laewadega koju tagasi ja nimetasiwad Ahwrika lõunapoolset otja oma kõrge kaljude ja mägedega

t o r m i = n e e m e k s. „Ei“, ütles nende kunin-
gas J o h a n n II., kui ta seda head teadust sai,
et tema laewamehed juba nii kaugele olivad
jõudnud, „meie tahame teda h e a l o o t u s e
n e e m e k s nimetada,“ ja se nimi on Aahwrika
lõunapoolse otsale tänapääwani jäänud.

Aga hulk aastaid läksiwad weel mööda, enne
kui Portugiislased sedasama teed mööda edasi
läksiwad. Nende uue laewapealiku nimi oli
B a s k o d e G a m a, ja se oli nii õnnelik aastal
1498 Indiat wõi Ida-Indiat ülesleidma.

Sel waheajal oli Hispaanlastel ka suur õnn
olnud, nemad olid Ameerikat ülesleidnud.

Se juhtus nõnda. Üks Itaaliamaa mees,
nimega K r i s t o h w K o l u m b u s, Geenua
linnast päritud, oli juba poisikesest saadik lae-
wade peal teeninud. Keskmaa meri wõi
m a a d e w a h e m e r i oli temal wäga tuttav;
ta oli Inglismaa kalameestega isegi kangel põhja
pool Islandi saare peal käinud. Oma isamaalt
läks tema Portugali maale ja wõttis seal ühe
kuulsa meremehe tütre enesele abikaasaks.

Nii kui sel ajal suurema hulga rahwal, oli-
wad ka tema mõtted Indiamaa meretee üles-
leidmisest täis. Aga tema oli ka katsunud selle

tarwis nii palju õppida kui võimalik. Tema katsus ennast taewatähtedega tuttawaks teha; raamatuid, mis merereiside ja ülepea maailma üle olid kirjutud, luges ta hoolega, ja pani seda teraselt tähele, mis merereisidest räägiti. Mere-kaardid olid sel ajal küll weel vähe ja neistki polnud suurt asja; aga ommeti waatas ta needki hoolega läbi, mis ta kätte sai. Tema oli aru saanud, et meie maailm üks suur tera on ja uskus seda nii kindlaste, et ta ka siis lootis Indiamaaale saama, keda hommiku pool teati olevad, kui ta õhtu poole purjutas. Suur ot-
fatu meri oli küll tundmatta, aga tema lootus oli kindel.

Aga kuida pidi ta oma reisu ette võtma? temal ei olnud laemi, ega jõudu, neid lassta ehitada. Ta palus esiteks oma isamaalt abi, aga seal naereti teda wälja ja arwati, et ta peast oga-
raseks läinud. Sellepeale läks ta Portugali-
maale tagasi. Siin ei peetud tema juttu küll mitte naeruks, aga Portugiislased ei soowinud mitte ühe wõeramaa mehele, et tema, õhtu poole sõites, In-
dianaale saaks, kuhu nemad ise, hommiku poole sõites himustasiwad saada. Nemad läkitasiwad ühe omamaa mehe selle tarwis wälja. Se purju-

tas ka tõeste mõni pääw õhtu poole, tuli aga siis jälle koju tagasi ja rääkis, et sealtpoolt pole loota ühtegi maad leida.

Kolumbuse meel läks niisuguse pettuse üle nufraks; tema läks nüüd Hispaniamaale. Seal sai tema plaani üle kaua aega aru peetud ja kõiksugu imelikud mõtted tulivad arupidajatele pähe. Üks nende hulgast arwas, kui Kolumbus mere peal nägu mägemööda ülesse ja siis määst alla ikka sügavamale ja sügavamale läheb, kuida ta siis jälle tagasi määst ülesse peaseb?

Dma wenna oli Kolumbus Inglismaale läkitanud, et seal õnne katsuda, aga sel oli õnnetus, mereröömlitest wangi wõetud saada, kust ta wast kaua aja pärast palja hingega lahti peasis.

Nõnda läksiwad mittu head aastad mööda. Wiimaks sai Kolumbuse soowimine täidetud; hea sõbrade suurte palwete peale andis Hispaniamaa kuningana Isabella temale kolm laewa, kellest üks mitte palju suuremad ei olnud, kui head lootfikud. Nendega läks ta 3. Augustikuu pääwal 1492 suure tundmatta mere peale, kus ta peale kahe kuu ikka ühtepuhku lõuna-

poole purjutas ja muud misgi ei näinud, kui taewast ja merd. 12. Oktobrikuu pääwal oli ta wiimaks ommeti nii õnnelik, maad leidma. Se oli üks saar Böhja- ja Lõuna-Ameerika wahel, keda need metsinimesed, kes seal peal elasiwad, Guana haniks kutsusiwad. Sealt weel kaugemale lõunepoole purjutades, leidis ta weel teisi saari, nimelt ka suurt Kuuba saart, keda ta aga kindlaks maaks pidas, ja järgmiste reisjude peal sai ka kindel maa ülesleitud.

Kolumbus arwas, et nüüd tõeste India-maa, wõi vähemast Ida-Aasia tema ees. Et se uus maa Siroopast lännepool oli, sai ta Länne-Indiaks nimetatud. Kui aegamööda aru saadi, et se maa mitte Indiamaa ei olnud, waid üks ise ilmatu suur maailmajägu, ja et tema ja päris Indiamaa wahel weel otsata suur lai maailma meri (Suur ehk Wäikne Dokean), jaäti se nimi „Länne-India“ ommeti nende sääartele suures Meksiku lahendikus, kuhu Kolumbus oli tulnud, ja päris Indiamaad nimetati Ida-Indiaks. Ameerika nime sai kõik se suur maailmajägu ühest mehest, kelle nimi Amerigo Vespucci oli. Se oli nii sama kui Kolumbus ki Italiamaalt päritud

ja Hispaaniamaalt mittu korda, kõige esiteks 1497. aastal, laewadega Ameerikas käinud. Kuulsaks sai ta ühe raamatu läbi, mis ta oma reisirute üle oli kirjutanud. — Need inimesed, keda Kolumbus ses uues maailmajäus esileidis, said Indiaanlasteks nimetatud, ja nõnda hüütakse praegugi veel kõiki päris Ameerika rahwast, elagu nemad nüüd Länne-India saarte peal wõi Põhja-, wõi Lõuna-Ameerikas.

Hispaanlased wõtsiwad Ameerikas aegamööda ühe maakonna teise järele endi päriseks, asutasiwad seal igalpool linnasid ja tasfisiwad sealt fulda, hõbedat ja muud kallist wara laewadekaupa omale maale. Nende järele tuliwad ka Portugiislased sinna ja tegiwad sedasama wiisi. Indiaanlasti sunniti wääkaupa tööle, iseäranis määkaewandustes; neid tehti nimepoolt ristinimesteks, aga muidu ei peetud nende eest mitte sugugi hoolt.

Nõnda seisiwad asjad Ameerikas sel ajal, kui Drake seda maailmajägu tundma sai.

Ümberpanija.

I.

Draake lapsesõli ja esimesed meresõidud. Hawkins lasseb teda meremeheammeti peale koolitada. Draake sõidab mittu korda Ameerika ja kempleb seal Hispaanlastega.

Üks auuväärt mees on üttelnud: „se kõigesuurem and, mis Ameerika maailmale on kinkisnud, on kartohwel“ ja kui meie äraarwame, kuida endiste aastasajade ajaraamatud nii tihti suurte näljakatfudest räägiwad, näljakatfudest, kus rahwas tuhandetekaupa meie armsal isamaal*) hirmsat näljasurma suriwad; kui meie sinna juure arwame, et sest ajast saadik, kus kartohwliid Saksamaale saiwad toodud ja põldude peal haritud, et küll rahwa hulk hoopis suuremaks on läinud, Sumal tänatud, niisugust hirmsat näljakatku enam mitte pole olnud, siis saame meie wast selgeste aru, kui tõed need sõnad on, kelle juures meie peaksite ütlema, et mitte Ameerika, waid Isand Ameerika läbi meile seda andi

*) Raamatufirijutaja räägib siin Saksamaast, aga ega se mujal, nimelt ka meie Eesti maal, wist mitte pole teistwiisi olnud. Ümberpanija.

on annud. Siis aga õppime meie ka seda meest täiesti auustama, kes seda kallist Jumala andi meile on toonud. Ja sest mehest tahab Teie, armsad lugejad, se raamatukene teadust anda, ja seda võttate Teie, arvan mina, ommeti wist hea meelega wasta, sest palju, wäga palju Teie hulgast ei tunne küll koguni selle mehe nime, weel vähem tema elu ja tegusid.

Seal juures tahan ma Teile, tema elukäiki rääkides, omas tohas ka kartohwli pruukimise alustusest Saksamaal ja meie maailma järele teistes maades seda juttustada, mis meie sellest kirjade järele selgeste teame, ja Teile sellega mõnda pakkuda, mis Teile kasulik ja tähelepanemiseväärne saab olema, ja mis Teie, wõi vähemast palju Teie seast, seetemaale weel mitte pole teadnud.

Selle mehe nimi, kes Inglismaale esite kartohwliid on toonud, ja seläbi kõigi inimestele suurt head on teinud, oli *Franz Drake* (Francis Drake), wõi Francis Drake, keda Inglise kirjutawad.

Teadused tema wanemate üle ei lähe mitte aiwa ühte. Selge paistab se olema, et ta ühe madruse ehk meremehe *Edmund Drake* poeg on olnud ja aastal 1545 Inglismaal Devonshire maakonnas Sawistofi linna ligidal on sündinud.

Kui meie äraarwame, et tema wanematel ülepea katsteistkümme poega oli, et tema isal

mitte suurt jõudu ei olnud ja tema teenistus mitte palju sisse ei toonud, siis saame meie aru, et Prants juba lapselt sai kitsust tundma, ja kui se wana sõna: „Palju poegi, kitsad põllud,“ tõeste tõsi on, siis ei wõinud se pärandus, mis ta wanematest, kui nad omad silmad kinnipaninud, järele jäi, mitte liig suur olla, kui nii rohke lapsesugiduse ja tehwise juures ülepea midagi jäntada oli.

Teda koolitada ei olnud ta wanematel mitte jõudu, kui neil päwil tema weikes sündimise tohas koolitamine ülepea oleks wõimalik olnud, misgast weel tarwis kahtlase mõelda. Prants oli aga Taewa-Jssalt rohkeid andeid saanud, iseäranis niisuguseid, mis meremehele wäga kasulikud on; et temast üks meremees sai, se ei olnud mitte imeks panna. Oli se ommeti tema isa ammet; olid ommeti ka juba nii mittu tema hulga wendadest merel käinud; ei näinud ja ei kuulnud ta oma ümber ommeti muud ühtegi, kui mis meremeheammetisse puutus, ja — mis meie ei tohi äraunustada — tõmbab ommeti meremeheammet üht tugewat noort hinge üsna kui nõidusega oma poole, uii kui mitte ükski muu teine asi. Wõttame sinna juure, kui nägewaste need mitmesugused imelised juttud ühe noore hinge peale mõjuwad, mis meremeestel rääkida on, ja se nimelt sel ajal, kus „uus maailm“, se on Ameerika, mitmele weel nägu uduga

taetud oli, ja tema rikkused lõpmatta kiidetud said, siis meie saame aru, et just selle ammeti peale poistel ja noortel meestel kõigerohkem himu pidi olema, liiategi seal kõik lootisid uusi maid leidma ja sellest kuulsat nime ja rikkust saada — ja noored rahvas, keda teatud, oma õnne ikka armavad kaugel olewad.

Üks tema Inglismaa elukirjutajatest nimetab Brants Draake, „ühes mehes, kellest tõeste võida üttelda, et tal pea olnud, wäljamõelda, süda, ettevõtta, ja osaw käsi, teha, mis tiales temale auu ja tema isamaale kasu lubas tuua.“

Niisugust imelist waimu wõis juba poisikeselt temast äratunda. Seal juures oli ta lahke südamega ja ei waatnud mitte oma kasu peale, liiategi siis, kui temal oma sõbradega ja seltsimeestega tegemist oli. Seläbi sai tema ka kõigile armsaks ja mitmed teed temale lahtitehtud, mis teistele, kellel teistmoodi elukombed oliwad, kinni jäiwad ja ka kinni pidiwad jääma.

Meremehe õppimise põli hakkab laewapoisi teenistusega peale ja se teenistus pole koguni mitte kerge, sest et pois laewa peal kõigehalwemad tööd peab tegema ja madrused temaga mitte. wäga pehmetest ümber ei käi. Brants Draake pidi aga sedawiisi oma eluteed pealehakkama, ja et ta kodunt ära sai, oli tema wanematele kasuks, sest üks tugew sõoja teeb juba palju

wälja seal, kus kehwise juures hulk lapsi on. Tema isa pani teda ühe tuttawa mehe laewa peale, kes Inglismaa kaupmeeste prahiga Brantsfusermaa mereäärse-linnades, ning wahel ka Seelandi saare peal ja Hispaaniamaal käis.

Enamiste aga tegi Brantsu laewaperemees reisusid ühest Inglismaa sadamest teise, nõnda nimetatud rannasõituseid.

Need rannasõidud ei ole Inglismaal aga mitte kerged, ja kes neid tahab ettewõtta, peab rannäärseid kohte heaste tundma, ning peab mere-meheammeti peale ülepea kõlblik olema, ja sellepärast wõiwad noored mehed niisuguste sõitude läbi ka midagist õppida.

Laewaperemees nii hästi kui ka tüürmees ja madrused paniwad tihtipeale imeks, et Brants seal merd ja meereäärseid kohte kaunike heaste tundis; aga nemad pidiwad endid ka selle üle imestama, et pois kõigis asjus väga osaw, kannatlik ja mõislik oli. Seda kasu oli ta oma isa juttudest saanud. Kui se oma merereisudest oli rääkinud, siis oli Brants kõik tähelepannud ja nende asjade üle, mis temale mitte aiwa jalged ei olnud, isa kääst täieliku seletust pärinud. Ühe wana Inglismaa merekaardi abiga oli ta ennast siis edasi aitanud ja seda tarkust saanud, mis laewa peal nii väga imeks pandi, sest et selle weikese laewa peal, peale laewaperemehe ja tüürmehe, muu keegi meremehe-

ammestist nii palju ei teadnud, kui laewapois, kes madruste armates ilmatu tark oli. Laewaperemehe küsimise peale ütles ta tõrkumatta, kust ta seda nattukest, mis ta teadis, oli õppinud. Se sai oma selge mõistusega aru, et poisile kõit kergeste pähe jääb, ja et temast midagi võiks väljatulla, kui ta meremeheammeti peale sugu koolitatud saaks.

Selle tarwis ei olnud tema wanematel koguniste jõudu; siiski aga pidi tema eest üks üks lahtitehtud saama, mispeale, nõnda kuida se asjadega, mis Sumala poolest läkitatse, keegi ei teadnud mõeldagi, ja sündis ka siin nõnda, kuida wana sõna ütleb: „kogemattaid asju sünnib tihti.“

Üksford sai poisi laewaperemees, kui ta ühest weikest merereisust oli tagasituluud, wõeraspeule palutud. Seal tuli jutt ka tema poisist. Ta rääkis temast mõnda lugu, mis poisile suurt auu tegi ja ka mitte täie inimese meele wasta poleks olnud. Kui poisi tööd ja teud olid saanud läbiraägitud, juttustas laewaperemees veel pikemalt ja laiemalt kõigist sellest, mis ta omast poisist mõtles. Ta kiitis neid rohkeid andeid, mis ta Sumala poolt oli saanud, ja ütles wiimaks: „Rahju, et temal kedagit ei ole, kes teda laseks koolitada; temast võiks üks meremees saada, kelle peale Inglismaa võiks uhke olla. Aga seda pole temal mitte loota, ja nõnda ei wõi temast muud ühtegi saada, kui kõigist kõiki

üks tüürmees, misgats teda hädapärast juba nüüdki võiks sõitude peal mööda Inglismaa ja Irlandi ja isegi Shottlandi randasid pruukida, sest ta tunneb neid väga heaste ja kõiki neid kohte, kus kahju on karta."

Mõned neist, kes mõeraspeul olivad, paniwad imeks, et laewapois nii terane ja mõislik; teised pidasiwad seda naeruks ja mõtlesiwad, et laewaperemees sooja peaga oma poissti ülemäära olla tiitnud, ja nõnda, kuida se niisuguste pidude peal enamiste ikka sünnib, käänati jutt teiste asjade peale, ja waene, aga mõislik laewapois oli unustatud. Nõnda se paistis, nõnda se ei olnud aga mitte.

Mõeraspeul oli üks rikkas mees, nimega John Hawkins (ütle: Dshoon Haukins), kellega Brants Draake ema poolt, aga väga kaugelt, sugulane oli. Temal ei olnud lapsi, ja mis ta sel õhtul oli kuulnud, sundis teda iseenesega aru pidama. Enesele üht tubli meremeeßt koolitada, oli rikka, weel noore Hawkinsile — kasulik kaup! —

Teisel hommikul astus John Hawkins selle mehe majasse, kelle laewa peal Brants Draake poisiks oli. Ta rääkis temaga hult aega sõbralikult poisist ja tema eluviisidest ja kombetest ja sai nüüd weel rohkem kuulda, kui õhtu enne seda, mis poissti tema meelest arm-
faks tegi.

Jutt lõppes küsimisega, kas laewaperemees poissi oma kääst äraannaks, kui John Hawkins teda koolitada ja meremeheammetid täieste õppida laseks.

Et küll laewapoisil seisus üks teatud aeg tuurib, oli laewaperemees poisil wasta ommeti südamest nii hea, et ta teda lahtilasi. Müüd läks Hawkins Prantsu wanemate juure, kelle luba temal küll ka tarwis oli; sest et poisil enese poolest wastapanemist oleks, seda temale ei tulnud meelegi kartta, sest et ta kõigist, mis ta temast oli kuulnud, täieste oli aru saanud, et poisil suur himu olla, midagi õppida.

Nõnda se oli ka tõeste. Poisi wanemad wõtsiwad Hawkinsi pakkumisi suure tänuga wasta, ja pois ise oli rõemus selle üle, et temal ükskord saaks võimalik olema, mitte üksi Inglismaa randaid mööda ja wahel Prantsusemaale purjutada, waid hoopis kaugemaid meresid tundma saada ja hoopis suuremate laewade peal sinna sõita. Hawkins pidas oma sõna ja pani Prantsu kooli, kus ta kõiki seda, mis meremeheametisse tarwis, täielikult wõis õppida.

Hawkins ei olnud oma heategu mitte kõlbatumale pakkunud, seda oli pea näha. Koolimeistrid ei mõistnud mitte rohkeste küll nii hästi Prantsu ülespidamist kui ka tema wistust ja tema tarkuse kosumist kiita, ja nõnda oli tema ikka ühesugune, kunni ta kooli oli läbi-

käinud. Ta sai selle üle tunnistuskirja, et ta tüürmeheametis võib maailmamere peal laewi juhtida.

Prants Draake oli 18 aastad wanaks saanud, kui ta niisuguse tunnistusega sai koolist wäljalastud, ja juba warsti selle järele näame meie teda ühe kaubalaewa peal, kus ta moona- ja kauba-ülewaataja ametis oli. Laew läks Hispaaniamaaale. Et küll Draakel ses teenistuses laewajuhtimisega tegemist ei olnud, juhtus ommeti, et ta ka seal juures pidi aitama, kui Biskaija merelahes üks neist tormidest, mis seal tihtipeale möllawad ja laewi rikkuwad, laewa kippus ärahukkama. Kui laew Inglismaale tagasi tuli, ei unustanud laewapealik mitte, Hawkinsile selle üle teadust anda, kui väga tubliste tema noor sõber ennast oli ülespidanud. Hawkins rõemustas ennast südamest, sest et se priike noormees väga tema meele järele oli. Ja sest et Hawkins üks mees oli, kes ühegi asja üle ei armastanud kaua järelemõelda, wõttis ta enesele ette pea üht laewa hoopis noore Draake enese woli alla anda, misga se kaugele Ahwrikamaale Guinea randa pidi minema, et seal neegritega kaup aajada. Ta ise tahtis sinna ka kaasa minna.

Laewa walmistamine tarwitas liig palju aega, aga kui temaga wiimaks korralt saadi, oli Draake kahetümneaastaseks nooreks meheks saanud.

Teised oleksivad küll veel wähe aru pidanud, kas se peaks ka korda minema, laewa, mis kõige oma kaubaga suurt hinda maksis, ühe nii noore mehe woli all nii kauge merede peale saata, mis noore pealikul veel üsna tundmattad oliwad; aga John Hawkinsi uskus noore mehe mõistuse ja tarkuse peale oli nii suur, et ta seal juures ühtegi kartusewäärt asja ei leidnud, liiategi seal ta ise kaasa läks. Draake hakkas minema ja sai õnnelikult Guinea randa, kus sel ajal muud kauplemist ei tuntud, kui wahetamise kauplemist, kus juures ilmatu suur kasu Dirooplaste poole langes, sest et nemad neegritele, kes Guinea rannas elasivad, nende kulla ja nende maa muu kallimara wasta kõiksugu halba kribukrabutraami andsivad, misgast neegrid rohkem lugu pidasivad, kui nende ende tõeste kallist warast.

Wahetamise kaup wõttab aega ja üks kaubalaew ei wõi seal juures nii ruttu tühendatud ja jälle täidetud saada, kui se ühes suures kaubalinnas Diroopas sünnib, kus se kaup, mis üks laew on toonud, warsti nende kätte saab antud, kes teda on tellinud, ja se praht, mis tuleb, tagasi wiia, ka lühikese aja sees wõib fisselatud saada.

Siiski ei olnud palju aega möödalanud, kui Draake oma rikka laewatäiega jälle Inglismaale tagasituli ja sellega tunnistas, et Haw-

kins teda mitte ilma asjata polnud uskunud. Hawkins oli teda kaalunud ja mitte terge leidnud.

Juba kahe aasta pärast olivad Hawkinsil uued plaanid. Ta walmistas kaks laewa. Ühe peal walitses ta ise, teise, „Juudit“ nimetatud, pani ta oma armsa Drake kaisu alla. Se-
ford wiis nende tee neid Ameerikamaale Meksiko merelahte, kus nemad Hispaanlastega, kes Inglasi wihkasiwad, tisedaste riidu saiwad, mis-
läbi kõik se kaisu, mis nemad sest reisust lootsi-
wad saada, tühja läks. Aga et Drake Hawkinsile wapraste abi andis ja ennast kawalaste hoidis, et ta mitte mere peal Hispaanlastega wastakute ei saanud, ning et ta oma laewa õnnelikult Inglismaale tagasi wiis, sel ajal, kus Hawkins palju rohkema wiirastustega pidi templema ja üht jagu oma laewameestest Ameerika jätma, kellest mitte palju enam Inglismaad näha ei saanud, sai Drake Inglismaal kuulsaks. Igaüks rääkis temast, igaüks nimetas tema nime auuga, aga tema ise jäi nii alandlikuks kui ennegi ja ei tahtnud kuulsusest ühtegi teada saada. Sest reisust tõi Drake peale kuulsuse, mis ta täieste oli teeninud, weel midagi kaasa, mis tema hinge sest ajast põhjani täitis, kus ta Meksiko rannast oli lahkunud, se oli tuline wiha Hispaanlaste ja Hispaania walitsuse peale. Mitte vähem ei wihkanud ja ei põlganud neid ka Hawkins.

Balju tusta ja tüli oli neil selle reisu peal olnud. Hispaanlaste tigiduse ja kadeduse läbi oli kõik se kasu, mis nad olivad saanud, tühja läinud. Sellest tõusis iseäranis se kange wiha Hispaanlaste wasta ja se himu, neile kurja kurjaga tagasimast. Aga Hispaanlasi wihtasiwad Inglismaal kõik, suurtsugu rahwas nii hästi kui alamad, ommeti keegi mitte nii wäga, kui meremehed, kes nendega kõigetihhtimine kokkufaiwad. Siiski poleks se mitte õige üttelda, et Hispaanlased Inglismaal üffi wihtatud faiwad; neid wihtati ka Brantsusemaal, Hollandimaal ja ülepea igal maal, kust kaubalaewad suurte merede peal käisiwad. Se asi, mispärast neid wihtati, oli küll üheltpoolt se kadedus selle suure rikkuse ja kasu üle, mis Hispaanlased neist maa-dest faiwad, mis Ameerikas nende walitsuse all seisiwad, ja teiselt poolt se, et nemad teisi kauba-ajajaid Ameerikas ei tahtnud sallida, waid neid uhkel ja hooplikul kombel sealt tagasiturjusid, ning ka wääkaupa nende peale lätiswad, kui nemad seda ilma trahwimatta wõisiwad teha.

Hawkins ja Drake olivad seda wast hiljuti täieste tundma saanud, ja et nemad küll ise olivad wapraste Hispaanlaste wasta seisnud, oli nende kahi ommeti sellegipärast suur olnud. Ühel teisel maal, ühe teise rahwa hulgas oleks ühe ainisa inimese kahi tähelepanematta jäänud; aga Inglismaal oli se teistwiisi. Ühegi

maa rahwas ei seisa nii teineteise eest, kui Ing-
lased. Sellepärast kõlas se jutt sest wiirastu-
sest, mis neil mõlemil meresõitjatel oli olnud,
läbi kõige Inglismaa. Nõik seiswad nende
poolt, liiate noore D r a a k e poolt, kes oma
wapruse pärast kõigile oli armsaks saanud.
Nõndasamuti süttis aga ka kõikide wiha His-
paanlaste peale põlema, kellega ka Inglismaa
walitsus koguni ei sõbrutanud.

Igaüks mõib ise arvata, et D r a a k e, kes
sellepeale mõtles, kuida ta Hispaanlastele nende
kurjust mõiks kätte tasuda, oma tulise wiha juu-
res mitte rahule ei jäänud. Temal ei olnud
aga jõudu laewi muretseda, et küll H a w k i n s
temal abiks oli, sest üks niisugune ettemõtmine
tarwitab ilmatu hulki raha.

Kes aga Inglismaal ühe nime oli saanud, nii
kui D r a a k e, se mõis loota, et temale uii palju
raha mõla peale ustatse, kui temal aga tarwis,
liiategi seal ta kõigist wihtatud Hispaanlaste
kääst õige palju saaki tahtis ärawõtta ja neile
nii suurt kahju teha, kui võimalik, mis mere-
meeste keeli k a a p e r d a m i s e k s nimetasse.

Peale selle oli ennast juba siis Länne-India
saarte peal (Põhja- ja Lõuna-Ameerika wahel)
üks pesakond rööwliid kokkuasunud, kes ühtehubtu
mere peal Hispaanlaste wasta sõdisiwad, His-
paanlaste laewi kaaperdasiwad, neis kohtades,
mis Hispaania walitsuse all seisiwad, mere-

ääraste linnadesse tungiswad, neid tühjaks röö-
wiswad, põlema pistid wõi teistwiisi ärarikkusid
ja siis jälle nii sama ruttu, kui nad olid tul-
nud, plagama panid, oma saaki salaurkadesse,
mis neil Tortuuga*) ja teiste weikeste Länne-
India saarte peal olid, ärataksides. Nende
kerged laewad saiwad „pliibootideks“ (Flyboote)
kutsutud, ja sellest tuli nende endi nimi „pli-
bustlased“ (Flybustier). Nemad oliwad neis
kohtades otsego merehirmutised ja nende hullu
julguse pärast ei wõinud peaaegu keegi neist jägu
saada. Siguise järel oliwad nende teud kül kol-
watumad ja nuhtlusewäärt, aga sest et nad
Hispaanlastele, keda kõik teised rahwas wihka-
siwad, üksi kurja tegiwad ja rahwas sel ajal
ülepea alama harimise järje peal seisiwad, kui
nüüd, lasti neid mõllata ja ei arwatud nende
teud mitte nii kurjad olewad, kui nad tõeste
olid. Sinna juure tuli weel, et nende waprus
ja osawus mere peal nii suured oliwad, et teised
inimesed seda pidid imeks panema ja et nende
tegudest sellepärast ka imeasju räägiti, misgast
aga jälle selleaegse rahwa aru sellest, mis õige
ja mis mitte õige, ikka enam ja enam segatud
sai, nõnda et mittu asja õigeks peeti, mis tõe-
poolest se kõigenurjatam kurjus oli.

*) Tortuuga jaarele pole mitte tangel Haiti wõi San
Domingo põhjapoolsest rannast. Ümberpanija.

Asja põhjani läbikatsudes peab tunnistama, et *Draake*, kes siin oma kää peal tahtis Hispaanlaste vastu sõdida, plibustlaste järje peale astus, wõi teiste ja selgema sõnadega ütteldes: mererööwlikis jäi; aga sel ajal ei mõtelnud ükski inimene nõnda. Se oli ühe üksiku, ühe pahandatud inimese wihasõda nende vastu, kes temale olivad kurja ja kahju teinud, ja sest et need, kellele vastu tema sõdis, need kõigest wihasatud Hispaanlased olid, kiitsiwad tuhanded teda, ja meie ei tohi mitte endi seaduste, endi haritud ja selgendud aru järele tema üle kohut mõista — tema oli oma aja laps.

Hädalt oli kuulda saadud, *Prants Draake* tahta mere peal Hispaanlastega sõdima hakkata, kui juba igalt poolt rahwas tõttasid, temale rohkeste seda raha pakkuma, mis temal kahe laewa (nende nimed olid: „*Pendaw madu*“ ja „*Luige*“ — Saksakeeli: „*Drache*“ ja „*Schwan*“ —) wäljaehitamiseks tarwis oli. Teisi, keda saagi ahnus tagasihutas, ja kellest muist madruse-, muist sõjaametid himustasid, tormas nii suur hulk tema juure, et ta neid kõigekõlblikumaid widi wäljawalitsema, sest et tema laewad nii suure hulgale liig weiksed olid.

Hawkins, keda *Draake* juba siis, kui nad endi nurja läinud sõidust Meffiko merelahte tagasi tuliwad, oma plaaniga oli tuttawaks teinud, oli wäiksest kõik walmis walmistanud, raha

ja nõu eest hoolt kannud ja ka siin ja seal lubanud wõlgade eest hea seista.

Draake läks oma mõlema heaste walmistatud ja täidetud laewadega, „Vendaw mauga“ ja „Luigega“, rõemsalt teele.

Rahju, et tema tegudest ja juhtumistest selle meresõidu peal peaaegu muud ühtegi teada ei ole, kui et ta õnnelikult suure saagiga omale maale jälle tagasi tuli ja rahwa poolest rõemuga wastawõetud sai. Uus kuulsus sai temale osaks, ja mitte üksi ei kiidetud tema tarkust meremeheammeti peale, ning tema wahwust ja waprust, waid ka tema sõnapidamist wõlgade tasumise juures ja tema puhast südant, misga ta saaki oma rahwale jägas, misgast seda rohkem lugu peeti, et se mitte tihti ette ei tulnud.

Kaas soowimist olid Draakel täide läinud: ta oli otsust saanud, kui kindlad mõned Hispaanlaste linnad Länne-Indias olid ja et se mitte nii ränk ei olla Hispaanlaste üle wõitu saada, kui Inglismaal arwati.

Kui ta Hawkinsiga asja põhjani oli läbi arwanud ja rääkinud, wõttis ta enesele ette, jälle warsti uue sõidu peale wäljaminna, aga nüüd mitte kabe, waid ühe ainsa laewaga, sest et ühega oli kergem korda saada. Se laew oli „Luige“, mis, kuida ta oma esimese sõjasõidu peal oli näinud, wäga heaste jooksis ja ülepea wäga tõblis oli. Kuida arwata, oli ta Hawkinsi jägu.

Ka neist tegudest ja juhtumistest, mis selle sõidu peal sündiswad, pole selgeid teaduseid; aga se on selge, et ta ka seförd õnnelik oli, et ta suure saagiga Inglismaa randa tagasi tuli, ning et tema nimi oli hakanud Hispaanlastele hirmu tegema ja et tema kuulsus Inglismaal nii suureks läks, kuida se ühegi teise meresõitjaga nii noore ea sees mitte polnud sündinud.

Nüüd ta tundis Hispaanlaste kõigehellamaid kohte; ta tundis Länne-India merd; ta oli meremeheametis ja kunstis mõnda juureõppinud ja sai kõikidest armastatud, kes temaga koos ja tema käsu all tema meresõitude peal olisid olnud.

Se oli üks kasu, mis rängemast kaalus, kui se saak, mis teda rikkaks meheks oli teinud. Nüüd ei olnud mitte üksi tema mõlad kõik maffetud, waid ta oli ka wõinud enesele oma wana pääwade rahupaigaks ühe mõisa osta. Sest oli aga ühtlase ka uäha, et ta asjade seisuse üle selget aru oli saanud. Oma raha ep oleks ta ommeti mitte paremine wõinud hoida, kui et ta teda pärisikoha fisse pani.

Teadused Draake elu üle on üleühtse wäga kasinad, ja kuida ta oma wanemate ning wendade ja õdede wasta oli, selleüle pole kusgil peaaegu ühtegi leida. Tema wendadest saab aga üks ainuke nimetatud.

Aga kas se mees, kellel oma seltsimeeste wasta nii lahke käsi oli, kes oma enese kasu

peale nii wähe waatas, ja kes rahast mitte suurt lugu ei pidanud, oleks pidanud wõima neid äraunustada, kes tema südamele kõigeligemad olivad, kui ta jõukaks ja rikkaks oli saanud? Seda wõib seda wähemine mõelda, sest et se üsna tema feestpidise loomu wasta oleks olnud. Kui aga tahest nii kauge ja suurte merereisudest, kelle templemist ja kasu peale kõik Inglased waatasiwad, ühtegi iseäranis teaduseid meie päiwini pole ulatanud, siis meie ei tohi mitte imeks panna, et niisugustest asjadest, mis ühe niisuguse hea südamega mehe juures iseenesest wõiswad äraarwatud saada, ühtegi iseäranis teaduseid ei ole. Selle nii wäga kii-detud laemakapten Drake kuulsa nimele oleks se otsata suurt kahju teinud, kui ta oma waese wanemate ning wendade ja õdede eest mitte poleks hoolt kannud. Se ei oleks mitte nii kergeste saanud äraunustatud, ja just seläbi oleks ta kõigi rahwa armastust äraautanud, mis temale nii ütle matta rohkeste osaks sai.

II.

Draake järgmised sõidud Ameerika-
maale. Tema saab seal kartoholid
tundma. Tema seletab oma plaani,
läbi Magellani uulitsa ümber Ameerika
sõita, Kuningana Eliisabetile ära.

Hispaanlased, kelle peale Draake juba nii
mittu korda oli läinud, olid teda kartma hakanud.
Se kartus ei tulnud neile aga mitte nii
väga tema julgusest, kui sest, et ta kõik mõistis
kawalaste läbiarmata, kui ta midagi ettemõttis,
ning et ta oma laewadega mõistis heaste ümber-
käia, nõnda kui ka, et ta ennast targaste oskas
waenlase eest hoida, kui se tugewam oli kui
tema, aga siis, kui ta ennast tundis tugew küll
olewad, asja nõnda mõistis seada, et võit ikka
tema kätte jäi, liiategi seal Hispaanlased mere
peal just mitte suured sõjamehed ei olnud

Sest teadsiwad aga ka need lugu pidada, kes
tema laewade peal teenisid. Sellepärast sai ta
ka nende toore, harimatta meestega toime, kes
tema teenistusse olid tulnud, sellepärast uskusi-
wad nemad teda ja täitsiwad ilma sõnalausumatta
tema käskusi. Tema oli aga ka se mees,
kes seda õigust, mis mere peal laewakaptenil ja
pealikul nende elu ja surma üle on, kes tema
käsu all seisawad, kui wastapanemist ehk mässamist
nuhelda tarwis oli, ilmalugupidamatta

nõnda pruukida, et niisugust tempu edespidi iialeski enam ette ei tuleks. Seda teadsiwad kõik ühest loust, mis ükskord oli sündinud.

Kes seda teab, kui väga tarwis sõnalausumatta käsutäitmine laewa peal on, kui niisugused, igaltpoolt kokkutulnud toored õnneotsijad, nagu need, kes Draake kaisu all seisiwad, peawad tallitatud saama, ei se küll wist selle üle ei pahanda, et tema kohtumõistmine sel korral nii wali oli. Tema rahwas teadsiwad ommeti jälle kõik, et ta muidu väga lahke südamega oli, et ta kõigile igas tükkis õigust tegi ja saagijäutamise juures iseenele peale kõigewähem mõtles.

Draake ei olnud mitte se mees, kes, kui temal mõnes ettewõtmises oli õnne olnud, pärast seda kääb rüppe pani.

Tema mõtles ühe suurema teo peale oma wihameeeste, Hispaanlaste wasta. Se asi pidi aga esiteks igaltpoolt põhjani läbiarwatud ja katsutud saama, ja teiseks tarwitas se rohkem jõudu, kui Draakel sinnamaale oli tarwis olnud.

Kui tema plaan wiimaks aastal 1572 täieste walmis oli, ei leidnud ta mitte üksi rohkest abi, mis temale lahke südamega ja lahtiste rahakottidega pakkuti, waid igaltpoolt tuli ka jälle rahwast kokku, kes kõigest südamest himustasiwad tema kaasa minna.

Juba 24mal Martskuu päämal 1572 oli kõik valmis. Laevade valmistamine oli ütle-
matta ruttusega edasiläinud, mis eest, teiste
truui sõbrade kõrvas, Hawkins kõigeenam oli
hoolt kannud, kelle kindel sõbrus Draakega
tema eluotsani tuuris.

Et küll igalt poolt lahkest abi pakkuti ja
Draakel üheski asjast puudu ei olnud, arvas
ta ommeti oma meresõidu tarvis kahest lae-
vast küllalt olevad. Suurema, mis „Pashaks“
(Pasha) sai nimetatud ja 70 tündrit suur oli,
võttis ta iseenesele, ja teise, „Luige“, — siin
leiame meie esimest korda ühe tema wendadest
— andis ta oma wenna Johnile (ütle:
Dshoonile), kes aga ühtegi oma pea järele ei
tohtinud teha, waid tema käsu all seisis. Selle
laewa sõsse ei läinud rohkem kui 25 tündrit,
ta oli sepärast palju weikem kui „Pasha“, aga
wäga kindlaste ehitatud ja paistis, kuda juba
ööldud, Hawkinsi jägu olevad. Nii rohkestest
moonaga täidetud, et need 70 meest, mis nende
peal olid, ei pruukinud häda karta, purjetasidwad
need mõlemad laewad 24mal Martskuu päämal
1572 Plimuti (Plymouth) linna sadamest suure
mere peale välja, kus juures kõik neile palju
õnne soovisid ja neile „huraa!“ tagajärele dis-
kasid. Se hurraaõistamine lõppes wast siis,
kui laewad kaugel selle piire taha ärataduſiwad,
kus taewas ja meri paistawad ühte minema.

Nemad saidwad õnnelikult lõunapoolse Ameerika ühte mereäärse linna alla, mis Hispaanlaste jägu oli ja Nombre de Dios sai kutsutud, kus Draake rohkestes laubawara arwas olewad. Oma wäheste rahwaga läks ta ruttu linna peale, kus üheski waenlasest ei teatud mõelda, tormas teda — ja paari tunni aja pärast oli linn ta kääs. Kuda se nii ruttu läks, sünnitas Draake nime nii suurt hirmu, wõi oli Hispaanlastel wäga wähe sõjamehi linnas, se on teadmatta. Ta ise läks tormajate eel. Et ta küll linna üle wõitu sai, kutas ta omapoolt ka mehi ja ta ise sai õige rängaste haawatud. Ommeti ei leidnud ta linnast nii palju wara, kui ta oli lootnud. Tema saak ei olnud mitte liig suur; ka oli linnale sõjamehi appi tulemas. Sellepärast läksiwad Inglased endi saagiga laewade peale tagasi ja purjetasiwad jälle mere peale.

Indiaanlaste läbi, kes Hispaanlastega riius oliwad ja sellepärast Inglasi nii kui endi sõbru wastawõtsiwad, sai Draake kuulda, et üks suur hulk muulasid*) rohke hõbeda ja kullaga tulemas olla.

Omaft rängast haawast lugupidamatta läks ta oma laewadega ühte warjatud merelahte, mis Indiaanlased temale olid juhatanud. Et ta

*) Muulad on koduloomad, mis hooSte ja eeslite wahel peal seisawad ja mägelistes maades enamiste ratsajõduks saawad prungitud.

küll Hispaanlasi nende hõbeda ja kullaga seförd mitte ei tabanud, sai ta ommeti seda kasu, et Indiaanlased temaga sõbrutasivad ja temale moona töiwad, kus hulgas tema ka, wist esimest korda, tompuſid leidis, mis just mitte ilusad wälja ei näinud, ja mis ühe rohu külles kasvawad, mis niisama ka ei wõinud kenaks nimetatud saada, ja mitte ma peal, waid maa sees. Nende magu ei olnud aga koguni mitte paha, ja need tombud, kellel halli, kareda naha all hea jahukas sisu oli, olid nii kergelt saada, et laewamehed neid wäga armastama hakkasid. Indiaanlased nimetasivad neid tompuſid „papa“ ja „papas“, ja minu armsad lugejad on küll juba aru saanud, et Draake ja tema seltsimehed meie kartohwlitega esimest korda olidwad tuttawaks saanud.

Nende mägede peal, kus Indiaanlased aset pidasivad, kasvawid nad sagedaste iseenesest, ja Indiaanlased rääkisivad neile, et kes neid tompuſid, mis neile üks hea, terve toit olla, rohkesti tahab saada, muud misgi ei pruugi teha, kui neid pealsetega maa sees wäljakistuda.

Meie meresõitjate järgmine tegu oli nüüd Berakruusi (Beracruz) linna ärawõitmine, mis ka Hispaanlaste jägu oli, ja kus nemad kõiksugu kallist kaupa, iseäranis ka kulda ja hõbedat, rohkesti lootſivad leidma; aga siin nad saiwad ka niisama pettetud, kui Nombre de Diose

linnas. Nende saak oli väga vähene ja ei maksnud koguni mitte nende waewa. Se oli paha, aga sellepärast ei kaudanud nemad weel mitte endi lootust ära.

Tusase meelega läksiwad nad endi laewade poole tagasi, kui korraga üks Indiaanlane suure kiirusega nende juure tõttas ja neile sõnumet tõi, wiiskümmend muula olla kulla ja hõbedaga Werakruusi linna tulemas, kust se suur wara pidada laewadega Hispaaniamaaale saadetud saama. Selle woori juures olla aga Hispaania soldatid küüditis.

Se sõnum tegi mehi korraga rõõmsaks. Uus julgus, uus elu tuli nende südamesse. Oli küll ka muulade juures hoopis rohkem küütmehi, kui neid, siis oliwad ommeti Indiaanlased nende sõbrad, ja nende pealil, kes ristitud oli ja seda Peedrots kutsuti, heitis ennast oma rahwaga Draake poole, kellega ta juba Nombre de Diose ja Werakruusi linna juures koos oli sõdinud.

Nemad peitsiwad endid ühe metsasalgu taha ära, mis neid tulijate eest warjas, kust nemad, kui woor nende ligidale jõudis, hirmsa kisaga wäljatuliwad, nõnda kuda Indiaanlased seda sõjas teewad. Enne weel kui Hispaanlased endi ehmatusest toibuma saiwad, olid nende kääb ja jalad juba kõitega kinniseutud ja suurem osa neist mahalöödud; ja seda määramatta

hulka kulda ja hõbedat, mis nende kääst ära-
wõeti, saiwad Inglased endile; sest Indiaanlased
ei tahtnud sest saagist ühtegi saada. Inglise
rõem selle wõidu üle oli otsata suur. Nemad
ruttasiwad seda wara warjule wiima, ja Indiaan-
lased aitasiwad endi uusi sõbru, seda laewadesse
tasfida, mis nende sõbrade meelest nii wäga
kallis oli.

Draake mõtles järele, mis meelehead ta In-
diaanlaste pealiku *Peedrole* tema abi eest
wõiks anda, aga ta ei leidnud ühtegi. Kui
ta wiimaks tähele pani, et pealik ühtepuhku
selle kalli ja kena mõega peale wahtis, mis ta
oma puusa peal kandis, ja se wäga tema meele
järele paistis olema, wõttis ta seda oma wõõ-
rahelt ja fidus teda Indiaanlase ümber. Pea-
liku rõem selle kingi üle oli ütlema suur;
ta lubas Draakele ka jälle midagist kinkida,
ja juba teisel hommikul tuli ta suure hulga
rahwaga, kes neli ilmatu suurt panka selget
kulda Draake jalge ette paniwad. Nende
kullapankade hind oli tõeste määratu suur. Mitte
keegi laewa peal ei mõelnud muud, kui et need
kullapangad nende armsa kapteni omaks jääwad,
sest et ta neid oma kalli mõega wasta Indiaanlaste
pealiku kääst oli wastakingiks saanud; aga siin
oli jälle näha, kui wähe Draake oma kasu
peale üksi waatas; sest ta ütles oma seltsimeestele,
kes tema ümber seisiwad: „wiige se wara teise saagi

juure. Arge mõelge mitte, et mina teda omale üksi tahan; sest mina arwan seda õige olevad, et ma kõiki kasu, mis meil sest õnne peale ettevõtetud reisust on, nendega jäutan, kes, minu peale lootes, minu kaasa on tulnud!"

Tema käst pidi täidetud saama, ja kui nad jälle endi isamaale tagasi jõudsiwad, pidas Draake kindlaste oma sõna.

Meie võime, armsad lugejad, juba ise ära-
arwata, et laewamehed üht niisugust pealikud, kes nendega nõnda ümberkäis, südamest pidiwad armsaks saama.

Ja se ei olnud Draakest mitte üks targaste läbiarwatud kawalus, mis teda nõnda lasi teha, waid mis ta tegi, seda tegi ta kõik puhtast südamest.

Ühel niisugusel hakkajal meremehel, nii kui Draake, ei olnud maal mitte kaua rahu. Ta oli aga lühike aeg oma mõisa peal olnud, kui ta jälle Plimuti linna läks, et jälle üht uut tegu mere peal ettevõtta. Tema rikkus oli nii võimatu suureks kaswanud, et ta nüüd omast nõust midagi võis pealehakkata. Ta walmistas oma kulu peale kolm suurt laewa; aga seförd ei olnud temal mitte nõu Ameerika merede peale sõdima minna, waid ta läks oma laewadega ja meremeestega hea meele poolt Irlandi randa krahw Walter Essele, kes Inglismaa walitsuse poolest sinna

oli läkkitatud, appi ja tegi seal väga kuulsaid tegusid.

Kui ta selle sõidu pealt oli tagasitulnud, mõtles ta juba jälle ühe uue suure teu peale, aga ta ei awaldanud sest ühtegi, enne kui ta asja, kuida se ta pruuk oli, ise oli igaltpoolt põhjani läbiarwanud.

Se mõtte oli se: ta tahtis üle Atlanti mere Lõuna-Ameerika ja sealt ümber lõunapoolse otša, Magellani merekitsusest läbi, suurde Lõuna merde (Suurde ehk Wäikse Dokeani), mis Aasia, Ameerika ja Dustraalia maailmajägede wahel, purjutada ja nende rikka linnade peale minna, mis Hispaanlastel Ameerika lännepoolses rannas olid. Sinna ei olnud enne teda weel mitte ükski Inglise saanud, ja Hispaanlased nii sama kui ka Portugiislased olid, et teisi meresõitjaid rahwast tagasi pelata, juttu tõstnud, läbi Magellani merekitsuse wõida küll Lõuna merde peasta, aga seda teed mööda ei olla sealt weel keegi tagasitulnud, ega ei olla se ülepea mitte wõimalik. Draake arwas, ta ei pruukida koguini sedasama teed mööda Atlanti merde ja sealt Inglismaale tagasi minna; kõrgemalt põhjapoolt peaks ommeti weel üks tee leida olema, mis Lõuna merest Atlanti merde wiiks, et küll keegi seda teed weel ei olnud leidnud. Kas tema ei wõinud mitte nii õnnelik olla, seda teed ülesleida? Kas se ei pidanud katsutud saama? —

Selle üle mõtles ta ööd ja pääwad järele ja istus oma merekaardide juures, mis sel ajal aga weel väga wäärtid olid.

Se ettemõtmine ulatas kaugele ja tarwitas ehk rohkem jõudu, kui Draake oli. Ta mõtles Inglismaa tulise waimuga Kuningana Eliisabeti*) peale ja soowis teda oma plaaniga tuttawaks teha ja temale pikemalt ära-seletada, mis ta ise sest asjast mõtles. Aga kuida pidi ta seda pealehakkama?

Tema nimi ei olnud Kuninganale mitte wõeras. Tema mereõidud ei olnud wõinud Kuninganale mitte teadmattaks jääda, isegi weel, seal Hispaanlased juba tihtipeale tema üle olid pidanud kaebama, kus juures neil ka õigus oli, sest et tema, ühe ainsa inimese sõdimine kõige Hispaania rahwa wastas õiguse poolest ommeti mund ühtegi ei olnud, kui rõõwli tegu.

Et Inglismaa walitsus Hispaaniamaa walitsusega sel ajal wähe ninawingus oli, ei pruukinud Draake mitte karta kohtu ette saada

*) Kuningana Eliisabet walitses üle Inglismaa 1558 kuni 1603. Tema oli targa ja tugewa waimuga; tema walitsuse all kaswas Inglise wõimus mere peal väga. Aga tema oli ka liig uhke ja walitsuseahne ja jäi ühest tülisest sellepärast oma surmani neitsiks. Üks asi, mis tema kuulsale nimele suurt kahju tegi, oli se, et ta oma sugulast, Shottlandimaa Kuninganat Maria Stuartid, keda ta wangi wõitis, aastal 1587 ärasurmata lasi.

Ümberpanija.

wiidud. Ta teadis pealegi weel, et Inglismaa riigivalitsus nii kui ka Inglismaa Kuningana salamahhi kõiki seda heaks kiitsiwad, mis ta tegi. Ja ommeti ei wõinud ta loota, ilma ühegi suurtsugu mehe abita Kuningana ette saada lastud, et teda oma plaaniga tuttawaks teha, olgu siis, et ta ise otse sellepärast paluks, mis ta aga mitte ei tahtnud.

Wana sõna ütleb: „Kogemattaid asju sünnib tihti,“ mis wähest ka tõeste nõnda on, ja seda pidi ka Draake näha saama.

Kuningana Eliisabet oli ühe mehe wasta hea, kes meresõitjaid kaitstes, ja kelle nimi Kristohw Hatton oli. Se mees mõtles uhke ja hoolimatta Hispaanlastest nii sama kui Draake, sellepärast oli ta Draake tegude peale lahke südame ja silmaga waatnud, kes nii sama tegi, kui tema ise oleks teinud, kui ta Draake asemel oleks olnud, kes oli mõistnud suurest kehusest wäljapeasta ja rikkaks meheks saada, nõnda et temal uüüd enam mitte kellegi abi ega armu tarwis ei olnud — et küll ühel niisugusel wiisil, mis meie ei wõi õigeks kiita, mis aga sel ajal kõik rahwas, iseäranis meresõitjad ja soldatid nii õigeks ja heaks pidaswad, et nad seda oleksiwad wäljanaernud, kes teistwiisi oleks teinud. Draake nimi ja kuulsus tegiwad Hattonile hinna teda tundma saada, liiategi weel, seal ta kuulis, et Draake l üks

fala plaan olla, mis ta Kuninganale üksi tahta teada anda.

Draake sai tema käästi kirja, kus sees teda paluti, õige ruttu Windsor lossi tulla, kus Kuningana sel korral aset pidas, ja Draake tõttas wibimatta sinna ja seisis pea oma uhke Kuningana ees.

Draake nägi kui päris meremees wälja, ta oli tsekmise kaswuga, laiadlaline, laiapuusaline, matsakas ja tugewa kehaga. Tema silmnägu oli lahke ja ta silmist wõis lugeda, et temal ühtegi salamõtteid ei olnud. Iseäranis elawad olid ta selged, pruunid silmad, kelle waatest oleks wõinud arwata, et nad iga asja, mis nende ees seisis, põhjani wõiksid läbinäha.

Se mees, kes, et ta küll alles noorealine, juba suuri wapraid tegusid oli teinud ja nüüd sellegipärast alandlikult oma Kuningana ees seisis, oli wäga Kuningana meele järele, liiategi seal Hattori, keda Kuningana wäga auustas, temast palju head oli rääkinud.

Kuningana lasi Draaket rääkida, ja se sai temale iga silmapilguga armsamaks. Kui üks asi Kuninganale mitte aiwa selge ei olnud, siis pidi Draake temale seda äraseletama, misga se wäga heaste toime sai. Nõnda kuulas Kuningana tema juttu mitu tundi üfsijäri ilma tüdinematta. Ta jäi weel terasemaks, kui Draake elawalt ütles, mitte ühegi Inglise

laewakiil ei olla weel Lõuna mere pinda läbitõnnud, ja ommeti peaks Inglismaa, sest et ta kui saar üsna mere sees, meresõitudes ka kõige esimene olema, ja tema au nõuaks seda, et ta mitte Hispaanlasti eht Portugiislasi enesest ei laseks möödaminna. Üks Portugiislane olla se olnud, kes kõigeesite ümber maailma olla purjetanud*); ta olla selleüle väga kurb, et seda mitte üks Inglise polnud teinud, ja ta ei mõits seda koguni wäljakannatada, kui se teine, kes seda reisu teeks, wahest üks Hispaanlane ja mitte

*) Selle Portugiislase nimi oli Fernando de Magellan, eht õigemine Magelhaens. Tema seisis esite Portugali, pärast Hispaania riigi teenistuses ja purjutas 20. Septembril 1519 wiie laewaga, kus peal 236 meest oli, ühest Hispaania sadamest wälja. Oktoobrikuu lõppul 1520 sai ta Lõuna-Ameerika lõunapoolse otstaätte, kust ta läbi selle merekiiruse, mis pärast tema auuks Magellani uulitsaks sai nimetatud, 27. Novembril Lõuna merde läks, mis tema sellepärast, et seal sel ajal pehmed ja vaiksed ilmad olid, Waikseks mereks ristis. Magellan sai küll üle selle ilmatu suure mere, aga Motani saare peal, kus ta saare walitsejaga riidu sattus, löödi teda 26. Aprillikuu pääl 1521 maha. Laewade walitsus sai nüüd Hispaanlase Sebastian Raano (Cano) tähte, kes neid ümber Aahwika lõunapoolse otsta, s. o. ümber „Hea lootuse“ neeme Hispaaniamaale sinna sama sadamasse tagasi wiis, kust nad olid wäljaläinud; ta sai sinna 7. Septembril 1522. Sedawiisi oli esimene teereis ümber maailma tehitud; need samad laewad, mis kolme aasta eest lääne poole olid purjutanud, tuliwad nüüd ida poolt tagasi. Poleks Magellan mitte teepeal otsta saanud, siis oleks se on, seda reisu kõigeesite olla teinud, täiest tema pärast olnud. **Ümberpanija.**

üks Inglise saaks olema. Temal olla suur himu seda tööd käpile võtta, kui Kuningana nii armuline saaks olema temale abi andma. Ta lisas veel juure, Ameerika rand Põuna mere ääres ei olla veel mitte täieste läbikatsetud, sealt saaks wistist palju maid ja saari leidma, mis ta Kuningana walitsuse alla võiks panna; ta loota ta põhja poolt üht teed leidma, mis Põuna merest Atlanti merde wiiks, ja wiimaks ütles ta, Hispaanlastel olla Ameerikas Põuna mere ääres kõigerikkamad asutised ja sellepärast kõigeHELLAMAD kohad ja — neid soowida tema ülesleida.

Siin jäi ta wait ja jättis Kuningana hooleks, asja ise läbimõelda. Kuningana lasi nüüd ka Hattonit oma juure kutsuda, kes seda asja kiitis. Aga sellepärast ei lastnud Kuningana Draaket veel mitte minema, waid käskis teda mõni aeg Windsoris oodata, nii kaua, kui ta ka oma salandumeestega asja saaks läbiarwanud. Seal ka need mitte asja wastu ei rääkinud, mis wäga Kuningana enese meele pärast paistis olema, ei pruukinud Draake enam mitte kahtlase mõttelda. Siig ruttu ei läinud asi nüüd küll mitte edasi, ega ei lubanud Kuningana ka mitte kõiki laewi wäljaehitada. Aga sest ei olnud lugu; tema luba oli nii sama palju wäärt, kui üks hea hull laewi. Draake sõbrad, nende seas iseäranis jälle rikkas

Hawkins, andsiwad temale kõiki, mis tal weel puudus.

III.

Draake saab Kuninganalt Admirali nime, sõidab oma laewadega ümber maakera, saab rittli, wõi päris mõisnikude seisusse tõstetud ja sellepeale riigi-sõjamaäga Hispaanlaste wasta Ameerika saadetud. Tema toob Walter Raleigh Ameerikast tagasi, kes seal Indiaanlastest oli tubakapõletamist õppinud ja kelle läbi tubakapõletamine ka Siroopas tuttawaks sai.

Se oli 15. Novembril 1577, kui juba wara hommiku suur hulk rahwast Plimutis sadame-
filla peale olid kokkutulnud. Kõikide silmad waatasiwad nende laewade peale, mis rohkeste plagidega wäljaehitud, reidi peal ankrul külles tiikusiwad.

Admirali laewa nimi, 100 tündrit suur, oli „Pelikan“, Wiitse = Admirali laewa nimi, 80 tündrit suur, oli „Elišabet“. Teised laewad olid „Kuldne lill“, 40 tündrit suur, ja „Luige“, keda meie juba tunneme, ning üks weike 15 tündrine laew, kelle nime meil mitte pole teada. Draake enese laew, „Kuldne koer“ oli ka seal

juures. Admirali laewa peal, nii kui üle kõige
se laewatogu kommandeeris Prants Draake,
kellele Kuningana oli Admirali nime annud:
teised laewad seiswad igaüks ise kapteni all.

Imeks panna on se, et ^{see} laewapealikute hulgas
mitte Draake wenda ei ole leida. Oli ta
wiimses sõjas Werakrausi linna juures otša
saanud, wõi oli muud midagi sinna wahale
tulnud, selleüle pole sugugi teaduseid.

Ilmad olid tormised ja ei olets kõlbanud sel
ajal niisugust meresõitu ette võtta; aga kui
Draake olets Magellanti uulitsasse jõudnud,
siis poleks temal enam ühtegi karta olnud.
Sellegärast ruttas tema ka ankruid ülestõmbama
ja Inglismaa rannaga Jumalaga jätma.

Mõned meremehed wangutasiwad endi päid;
aga Draake ei kuulanud seförd mitte wane-
mate meeste nõu, kes merega waremine olid
tuttawaks saanud, kui tema, waid tegi oma nõu
järele, ja — sai sedasama õppetust, mis ena-
miste ikka need saawad, kes wanemate nõu
põlates, iseene peakese järele teewad! —

Sõdalt olid ankrud saanud ülestõmmatud,
purjed lahtilautud ja laewad endid wee peal,
nägu potti peal keeranud, et parajat tuult pur-
jeteesse saada, kui tuul tormiks ja orkaaniks
(kõigelangemaks tormiks) tõusis, mis laewi juba
kodustes wettes ähwardas ärahukkata. Kõik se
pääw wõitlesiwad need tugewad laewad tibe-

daste weel tugewama tormiga ja saiwad wiimaks Walmuti (Falmouth) poole kihutatud, ja Draake oli rõemus, et ta oma laewi, mis suurt wiga olid saanud, seie sadamesse wõis tuule warju wiia, sest lahtise mere peal, ehk liiategi weel ranna ligidal oleks torm neid otsa teinud.

Ruttu jälle merele minna, polnud mõeldagi, sest et laewad parandamist tarwitasiwad ja tormid sel ajal ühtepuhku mere peal mõllasiwad. Wast 13. Detsembril wõisiwad laewad Walmutist wäljajooksta. Et Hispaanlast eihtada, kes nende järele luurisiwad, läksid nad esiteks Aahwrika, siis aga Ameerika poole, ja se tegi laewameestele suurt rõemu, sest et nad kõik sinna ihaldasid.

5. Aprillikuu pääwani 1578 oli nende sõit väga õnnelik. Ei olnud tormisid, ega ka ekwaatori*) all tuulewaikust.

*) Ekwaator ehk jäutoja on se siht, mis õhtapoolt homimitupoole ümber maatera jookseb ja teda kahte ühesuuruse (põhjopoolse ja lõunapoolse) jänse jätab. Kui öö ja päew ühepikkused on, mis, kuida meie teama, kaks korda aastas, kewade ja sügise, sünnib, siis läheb päike seda sihti mööda hommiku kellu 6 ülesse ja õhtu kellu 6 looja, ja need inimesed, kes selle sihi kohas elawad, on siis lõunaajal ilma warjuta, sest et päike siis nende pea kohas seisab. Kui meil suwi on, siis näawad nemad päikest põhja poolt paistma, ja kui meil talw on, siis paistab päike neile lõuna poolt. — Mere peal ei ole selle sihi kohas tihtipeale mitte tuuleõhkugi, nõnda et purjelaewad mitte edasi ega tagasi ei pease.

Ümberpani ja.

Rimetatud pääwal jooksiwad nad La-Plaata laia jõesuusse. Enne seda oli neil aga Portugiislastega tüli olnud. Brasiilia rannas San Jago linna juures tahtis Drake wärsket moona osta, mis ta juba Aahwrika rannas Rohelise neeme saarte peal oli tahtnud teha. Aga Portugiislased ei tahtnud seda temale mitte anda ja lasiwad kanonitest tema laewade peale. Kui nad temale ka ühtegi wiga ei saanud teha, siiski wihasistas Drake ennast nende tigiduse üle nii wäga, et ta ühe Portugali laewa, mis joodawa wiinaga täidetud oli, ärawõttis ja laewa tüürmehe, kelle nimi Nuuno de Sylwa (Nuno de Sylva) oli, oma juure jättis, kellest tema pärast suurt kasu sai. Laewa ennast, misgast suurt asja ei olnud, lasi ta teiste meestega minema.

Paiستis nõnda, nagu oleks õnnelikul mere-
 sõidul ots peal. Tuulehoid olid kats laewa
 teistest laewadest eemale ajanud. Drake
 leidis neid küll jälle üles, aga nad olid nii
 suurt wiga saanud, et ta neid enam ei wõinud
 pruukida. Ta lasi sepärast moona ja kõik muud
 paremad asjad teiste laewade peale wiia,
 lasi nii sama ka laewamehed teiste lae-
 wade peale minna ja jättis laewad Jumala
 hooletaks. Seda teha oli küll ränk, aga om-
 meti ei jäänud muud nõu, seda märkasiwad
 kõik.

Pärast seda, kui ta uut moona oli sissewõtnud, sõitis ta oma kahanend laewasalguga edasi ja sai 20. Augustil 1578 Magellani uulitsa kätte; 6. Septembril sai ta tema lõunepoolse otsa.

Siin tõusis üks kange torm, mis laewi lõuna poole ajas. Snnelt ei tuurind se torm mitte kaua ja ta wõis jälle põhja poole sõita, kus ta ühte merelahte läks, mis ta juba enne seda, tormisid ettearwates, laewade kokkukogumise paigaks oli seadnud.

Et ta seal küll kaua ootas, ei saanud ta kaduma läinud kapten Winteri st ja tema kenast, suurest laewast „Elisabetist“ ommeti ühtegi näha ega kuulda. Wiimaks ei jäänud temale muud nõu, kui nende laewadega, mis temale weel olid järelejäänud, Waitse mere peal, kus ta nüüd oli, mis aga seda nime koguni ei ole teeninud, edasi sõita, ja se oli väga hea; sest kapten Winter oli, mikspärast, se on teadmatta, ümberpöörnud ja oma kää peal Inglismaale tagasi läinud. —

Sest ajast saadik ei olnud se kellegil enam mitte teadmatta, mis Drake oma laewadega otsis; Tshiili ja Peruu randaid mööda hakkas ta iga Hispaania laewa peale, mis ta wasta tuli ja wõttis ka Hispaanlaste suure arguse juures iga laewa, mis peale ta hakkas, lühikese kemplemise järele nende kääst ära.

Kui ta linnade ja sadamete juure tuli, mis Hispaanlased olid asutanud, siis läks ta warsti suure julgusega nende peale, sai enamiste pea nende üle võitu ja lasi suurt saaki oma laemade peale tassida. Nõnda kuda ta mitte kufagil Hispaanlastele, kus ta neid leidis, armu ei annud, nõnda sama oli ta teiselt poolt lahke Indiaanlaste vastu, kes teda nägu sõbra vastavõtsivad.

Nemad tõiwad temale moona, kus hulgas ka kartoholid olid, kelle päris isamaa siin oli ja keda tema laewamehed väga armastawad.

Meie peame, armsad lugejad, wähe kannatama ja waatama, kuda meie meresõitjad mööda Ameerika randa ülespidi lähwad, küll meie pärast saame kartohwlitest pikkemalt rääkima.

Se meresõit oli juba kaua tuuritud. Tema mehed olid tõepoolest sest otsata sõdimisest ja rööwimisest äratüdinunud. Nemad ihaldasid endi koduseid randasid jälle näha saada, ja Draake oli liig tark, et ta oleks sellele vastu seisnud.

Ommeiti ei pööranud ta mitte ümber, waid purjutas ühtepuhku mööda Ameerika randa ülesse põhja poole; sest tema lootis kindlaste, nii sama kui tema ajal palju teisi meresõitjaid, et kõrgemal, ja koguni mitte liig kaugel põhja pool, üks tee peaks leida olema, mis Waiksest merest, Ameerikast läbi, Allanti merde wiiks. Kui ta 48. põhjapoolse laiusse kraadini oli jõudnud, ei

jäänud temale muud nõu, kui ümberpöörata, sest et ta laewameeste kannatus äralõppes ja tema kartma pidi, et nemad wääkaupa tema wasta hakkaksiwad, nõnda kuda ta juba mittu korda nende paha meelt oli pidanud suure kawalusega jahutama.

Aga misukest teed pidiwad nemad nüüd tagasi minema? Kas nad pidiwad Magellani uulitsa kaudu minema? Seda ei tahtnud tema laewamehed mitte koguni, sest et Hispaanlased olid seda tühja juttu teinud, ükski tagasitulew laew ei peasta Magellani uulitsast läbi. Seiemaaale olla iga laew, mis seda olla katsunud, wasta taljusid puruks peksetud saanud*). — Draakele ei jäänud muud nõu, kui seda sama teed minna, kust Portugiislane Magellan oli läinud, se on üle Waiitse mere läanne poole, et sedawiisi Indiamaaale saada.

Ta läts esiteks weel põhja Kalihwornia, mis ta Uueks Albioniks, s. o. Uueks Inglismaaks, nimetas, wõttis sealt wett ja moona siise ja hakkas siis oma sõitu üle Waiitse mere määratu suure wee-lageda peale, ja et küll Indiamaa

*) Nüüd lähwad laewad Atlanti merest Waiitse merde enamiste ümber Kap Horni, mis Hermiiteni saare lõunapoolses otsas s. o. weel rohkem lõuna poolt kui Magellani uulits, mis Lõuna-Ameerika kindla maa ja saarte wahel, ja woiwad seda sama teed mööda Waiitsest merest Atlanti merde jälle tagasi minna. Aga se tee sai wast aastal 1616 ülesleitud ja ei wõinud Draake teda sepärast weel mitte tunda.

otsata kangel ja tee tundmatta oli, ei kohtunud ta ommetegi mitte ära; tema julgus oli ikka ühesugune, ta lootus kindel, ja et ta üht asja tubliste mõistis äraseletada, oli temal võimalik, ka oma laewameestele jälle südant teha, kui neile hirm peale tuli ja nemad kartsiwad, et ükski asi neid enam ei võiks huffatuselt peasta.

Üks ainukefene kord pidas ta ennast ühe tundmatta saare peal üles, et moona ja wett sissewõtta, purjutas aga mitmest teistest saartest ja saarte pesakondadest mööda ja jõudis wiimaks 14. Nowembril 1579 Molukki ehk Würtis saarte pesakonda Ternaate saare juure.

Siin puhkasiwad waesed reisiijad wähe wälja, aga kawa nemad ei tahtnud aega wiita, waid pööراسiwad endi laewi Jaawa saare poole.

Aga Drake, kes hoopis tundmatta randades ja meredes õnnelikult üle kõigi weealuste kaljude ja madala kohtade oli peasnud, sattus Seelebessi (Celebes) saare juures suurde hädasse, sest tema laew jäi ühe weealuse kalju otsa kinni, ja ei olnud enam mitte võimalik teda sealt lahti saada. Se paistab nõnda, nagu oleks üks kange weetõus laewa wiimaks lahטיפeastnud, ja imeks panna on se, et ta põhi mitte ei saanud kaljust rikkunud.

16. Martsil 1580 tuli ta Jaawa saare randa, wõttis sealt moona sisse ja tahtis nüüd Malakka poolsaarde purjutada; aga tema rahwas

pidasivad seda ilmaaeguseks ajawiiteks ja soowisivad kõigeligemat teed mööda Inglismaale tagasiminna.

Juba 25. Martsil 1580 lasi ta ankrud üles-tõmmata, et oma rahwa soowimist täita. Tuul ja ilm olivad head. 15. Juunil 1580 purjutas ta Nahwrika lõunapoolsest otsast (Hea lootuse neemest) mööda ja ei seisatanud seal mitte, et küll temal 57 meest laewa peal olivad ja mitte rohkem kui kolm tündrit wett. Sellega pidiwad nemad 16. Juulini wäljatulema, mil pääwal ta Guinea rannas kinnipidas, et wärsket wett siisewõtta.

Wõib arvata, misjuguist hirmsat jänuwalu need waesed inimesed seal selle palawa taewa all pidiwad wäljakannatama.

Siin pidiwad nemad mõni aeg seisatama, et sugu toibuda ja siis jälle edasisõita.

11. Septembril filmasid nemad Dertseitra saart, mis lõunapoolse Portugali ja Hispaaniaaga ühe laiusesibi all seisab, ja 3. Nowembril 1580 sõitsiwad nemad Plimuti sadamesse, kus rahwas neid suure rõemuga wastawõtsid.

Draake oli nüüd se teine mees, kes ümber maailma oli sõitnud, se on, tema oli selle aja sees, kus ta Inglismaa rannast oli wäljapurjutanud, ringi ümber maakera sõitnud tuhat häda-dega ja waewadega, mis siin mitte kõik pole illespandud, sest et jutt muidu oleks wäga pit-

fats weninud. Nende hulgas ei olnud tema rahwa tihtipealne wastatõrkumine mitte se kõigewähem; aga aruford tuli se ette, et Draake oma wõimust ja wäge pruukis, enamiste katsus ta heal wiisil nende kangelaelusest jägu saada.

Kui se mitte Draake meestele poleks teadmattaks jäänud, et kapten Winter Inglismaale tagasi sõitis, ja kui nemad mitte poleks arwanud, et kapten Winter kõige oma laewa ja meestega alla merepõhja läinud, ehk kui ta ennast hiljemine oleks teistest laewadest lahtilõõnud, kes teab, kas siis mitte teised laewamehed poleks Draaket sundinud, ka ümberpöörata ja sedawiisi kõik se asi tühja läinud?

Se kuri, mis ühed teewad, eksitab, kuida meie seda igapääw nääme, ka teisi nii kergeste kurjateele.

Selle wahwa, kindla ja kannatliku meele täbi, misga Draake üht asja, mis ta kord oli ettemõtnud, püüdis täita, oli ta palju sõbru saanud; aga nõnda kuida teised selle peale ikka kadedad on, kes midagi suurt, kikumäärt asja teeb, nii sama oli lugu ka Draakega.

Tema oli oma reisude pealt suurt saaki ja rikkust kaasa toonud ja se oli just üks tük, mis ta wihamehed temale mõtlesiwad wõima süüks arwata. Nemad sõimasiwad teda päris mererööwliks ja pahandasiwad teda sellepärast, et ta Hispaanlastele armu ei annud. Tema sõbrad aga kiit-

siwad teda meheks, kes ümber maailma oli sõitnud ja Põhja-Kalihorniat Inglismaa päriseks teinud. Ja et Draake tema tegude pärast Hispaanlaste vastu wabandada, tuletasiwad nemad tema wihameeleste meele, kuida Hispaanlased teisi meresõitjaid endi kõrwas ei tahtnud sallida ja nende kaubaajamist püüdsiwad otja teha, et küll neil seda õigust ei olnud; nemad tuletasiwad neile ka seda ületõhut meele, mis Hispaanlased Draakele ja Hawkinsile Meksiko merelahtes oliwad teinud.

Siiski ajasiwad tema wihtajad oma jõnni edasi ja pahandasiwad ninatargalt isegi seda, et Kuningana Draakele olla luba annud, oma rööwlitegusid Inglismaa plagi all teha, misga ta oma isamaad ja oma rahwast olla teutanud ja misläbi Inglismaa Hispaaniamaaaga tergeste wõida tülisse sattuda. Sedawiisi waidlesiwad Draake sõbrad ja wihamehed teineteisega, ilma et sest midagi oleks wäljatulnud, kunni wiimaks Kuningana ise selle riidle otja tegi ja pragajate suud kinnipani.

Kui Draake oma pikka reisu pealt oli Inglismaale tagasi jõudnud, oli tema esimene mure se, oma tagasitulikust oma sõbra Hattoni läbi Kuninganale teadust anda ja Kuninganalt seda armu lasta paluda, et ta oma reisu ja selle üle, mis selle reisu peal kõik oli sündinud, oma suuga tohiks Kuninganale otjust anda.

Meie teame, et Kuningana Elisabeth Draake meresõitu tähelepanemisewäärt asjaks oli pidanud; meie teame ka, et nende waimuandide hulgast, mis Draake Sumala kääst nii rohkesti oli saanud, kena kõne mitte se kõigewähem ei olnud.

Sädalt oli Draake Hattoni läbi teadust saanud, et Kuningana teda hea meelega tahta wastawõtta ja teda ennast lasta ta reisulugusid rääkida, kui Draake ennast ka juba walmistas Windsori lossi peale ruttama. Et aga ka mitte tühja kättega Kuningana ette minna, walitses ta neist kõige kallimatest ja kõigetähtsamatest asjadest, mis ta oli kaasa toonud, need kõigeparemad wälja, et neid Kuningana jalgele panna.

Tema wihameeeste ja wihtajate suureks meelehaiguseks wõttis Kuningana Draaket wäga armulikult wasta. Ta kuulas neid lugusid, mis Draake nii kenaste ja selgeste mõistis juttustada, tähelepannes ja imestades; ta wõttis Draake kingitused lahkesti wasta ja lubas lõppeks tema wasta ikka armuliseks jääda. Ja kui Draake omale julgust wõttis teda oma laewa peale paluda, mis Deptwordi linna sadames seisis, wõttis Kuningana ka seda palwet armulikult kuulda ja lubas tulla.

Nüüd ei olnud Draakel muud kiiremat asja teha, kui Deptwordi ruttada ja seal oma laewa nii kenaste ja uhkeste kui võimalik Kuningana

wastawõtmiseks ehtida. Kui ta sellega walmis oli, lasi ta laewa wasta sadametamme panna, nii ligi kui wõimalik; ta lasi ühe ilusa silla ehitada, mis sadametamme pealt laewa peale ulatas, ja seda silda kalli teppihitega katta, mis ta oma reisu pealt oli kaasa toonud; silda nii hästi kui laewa lasi ta nii palju lippudega ja plagidega wäljaehtida, kui nende peale aga mahtusiwad. Siis lasi ta üht sõõmaaega teha neist kõigekallimatest ja peenematest toitudest, mis ta oma reisu peal oli leidnud ja kaasa toonud. Kui se tõsi on, mis praegu weel Inglismaal räägitakse, siis tegiwad nende toitude hulgas ka üks waagna täis kartohwolid uhkust, mis Draake Eschiili ja Peruumaa rannas Indiaanlaste käast nii rohkesti oli saanud.

Viimaks tuli Kuningana ja temaga seltsis suur hulk kuningakoja rahwast, kõik uhkes riides, kelle seast ka Hatton ei puudunud.

Et Kuninganat Deptwordi sadamesse laewa peale oodatakse, oli igaüks kuulda saanud, ja woolas sepärast nii ilmatu hulk inimesi sinna kokku, kui Deptwordi linn neid enne ilmaški ep olnud näinud. Et endi armastatud Kuninganat näha saada, tungiswad rahwas isegi selle silla peale, mis Draake Kuninganale oli lasknud ehitada. Neid sealt tagasiturjuda, oleks tühi töö olnud, ja Draake meelehaiguseks raskatas se uhkete wäljaehitud sild, mis aga mitte nii

tugewaste ei olnud tehtud, et ta üht nii ränka koormat oleks wõinud kanda, selle hulga all just sel filmapilgul katti, kui Kuningana tema peale tahtis astuda. Kõik inimesed, kes silla peal seiswad, kukkusiwad troppis merde, ja Kuningana taganes hirmuga tagasi.

Õnnetõs saiwad kõik jälle wee sees wäljatõmmatud, ilma et keegi neist oleks suuremat wiga saanud. Kui Draake Kuninganat palus, et ta ennast selle õnnetuse pärast mitte ei pahandaks, ütles Kuningana, kellele se asi nii sama kui iga teisele naljakas ettetuli, naerates, et üks tugew laud sedasama head oleks teinud, mis se uhke, nüüd sisserõhutatud sild.

Ühte lauda mõõda talutas siis ka Draake Kuninganat laewa peale, ja se weike õnnetus ei teinud kena Kuningana rõõmsat meelt mitte sugugi nukramaks; need aga, kes endi edewuse läbi olid märjaks kastetud saanud, wõiswad endid jälle kuivatada.

Se tähtis päew oli 4. April 1581. Kuningana oli sõõmaaja juures väga rõõmsal meelel. Draake pidi tema kõrwas istuma, et temale nende wõeramaa toitude üle otsust anda, mis ta temale oli ettepannud, ja pärast sõõmaaga ütles Kuningana kõigi kuuldes waljuste, et ta kõigiga, mis Draake teinud, väga rahul olla, ning tunnistas, et Draake Inglismaa kuulsust ja kasu olla ülendanud, mis

peale ta Draakele käsku andis, et ta ennast põlwili mahakeidaks. Ta wõttis ühe nende suurte herrade kääst, kes tema kaasas oliwad, ühe mõega ja lõi teda sellega rittliks, misläbi Draake Inglismaa rittlite wõi päris mõisnikude seisusse sai üleswõetud. Aga sellega ei lõppenud Kuningana armutunnistused weel mitte: ta kästis selle laewa eest, mispeal rittel Draake seda kuulsat ja tähisat reisu oli teinud, hoolt kanda ja teda nii kaua hoida, kui weel üks laud teise külles seisab, et ta Draake enese ja selle auu mälestuseks jääks, mis ta oma isamaale oli teinud.

Se käst, misläbi Draake nii wäga auustatud sai, sai suure hoolega täidetud; ja kui laew aegamööda mädanema ja ühest ära minema hakkas, sai sest tema puukraamist, mis weel kõlblik oli, üks kena tool tehtud, mis Dikswordi linna suurkool nagu püha asja hoidis.

Niisuguste sündimiste järele pidiwad Draake wihamehed wait jääma. Kes teda nüüd weel oleks tahtnud laimata, se oleks Kuninganat ennast laimand, kes nii selgeste oli tunnistanud, et Draake kõik tema käsu peale ja tema meele järele oli teinud. Ja se suur auu, mis temale osaks sai, kui enne teda mitte ühelegi teise meresõitjale, tegi teda Inglismaa rahwa meelest weel armsamaks.

Et Kuningana Deptwordi linnas kõigi rahwa ees awalikult kõiki seda oli kiitnud, mis Draake

oli teinud, ei wõinud Hispaanlased enam mitte kahklase mõttelda, kuida nende seisus Inglastega oli; tõeste ei lastnud sõda enam mitte kaua enese peale oodata, ja Kuningana awalik tunnistus oli ka juba nii sama hea, kui sõjakuulutus.

Sõda hakkas peale ja Inglismaal teati, kus Hispaania kõigeheksam koht oli, nimelt Põhja-Indias, sest et ta sealt oma suurt rikkust sai. Sinna pidi üks laewawägi läkitud, Hispaania sealsed kaubaaidad ja asutised rikkutud saama, kui temale taheti surmahoopi anda. Selle mehe järele, kes selle tarwis paskits, ei pruugitud mitte kaua otsida. Nimetatud wiisil Hispaanlaste peale minna, ei mõistnud keegi paremine, kui Drake.

Kakskümmend purjulaewa saiwad walmis walmistatud ja Drake kâsu alla pandud. Tema all teeniswad kuulsad meremehed ja laewade peal oli peale laewasoldatid, keda, kui tarwis, ka maal wõis pruukida, weel hea hulk maa-soldatid.

Wäga õnnelik sõit wiis seda laewawäge Põhja-India wettesse ja pea pidiwad Hispaanlased seda meest uueste endi kannul leidma, kelle nimi nendest hirmuga ja wihaga nimetatud sai, kes neile oma sõitude peal nii hästi Atlanti kui ka Wäikeses meres nii ilmatu suurt kahju oli teinud.

Üks ütle matta hirm tuli Hispaanlaste peale, kui nemad kuulsid, Prants Drake olla Põhja-Ameerika randades.

Et se hirm mitte tühine ei olnud, seda saadi pea näha. Draake läks San Jago linna juures maale ja sai teda lühikese templemise järele oma kätte. Linn sai Draake soldatitest rööwitud ja kõik, mis Hispaania walitsuse jägu oli, põhjanti ärarikkutud. Nõndasama wiisi tehti pärast seda San Domingoga.

Siit läks Draake Karthagena linna peale, mis ta ka lühikese tormamise järele oma kätte sai, ja wiimaks sündis Sankt Augustiini linnaga sesama lugu.

Kiisuguseid õnnelikuid tegusid pidiwad isegi Draake wihamehed imeks panema. Otsata suur oli se kahi, mis ta Hispaanlastele oli teinud; sest nimetatud kaunid asutised olid suuremalt osalt äraäwitatud ja Hispaaniamaa seläbi hoobi südamesse saanud. Draake oma kasu ei olnud mitte suur, ja seda ei olnud tema ka mitte otsinud. Tema tahtis aga waenlasele kahju teha, ja se soowimine oli temal täieste täide läinud. Selle ettevõtmise läbi oli tema kuulsus weel suuremaks tõusnud, ja Inglismaa oli uhke ühe mehe peale, kelle läbi võimus mere peal tema kätte sai.

Sest reisust on weel midagi tähele panna.

Kuulus Englane Walter Raleigh (ütle: Raali) oli Põhja-Ameerikas Virgiinias*) üht

*) Virgiinia on üks tänistest Ameerika ühendub Riikidest ja seisab Atlanti mere ääres.

kaunistest linnakohta asutanud ja ka ise sinna elama jäänud. Et nüüd Inglismaa Hispaania-
maaga sõda pidas, mõis Raleigh wähest
karta, et Hispaanlased tema asutist ärarikkuvad,
wõi ta ehk armas, et se asutis ka muidugi
ei sigineks — oli, kuida oli: Walter Raleigh
soowis oma rahwaga oma isamaale tagasiminna,
ja Draake, kes ka Põhja-Ameerika randadesse
tuli, wõttis neid oma laewade peale ja wiis
neid koju tagasi. Raleigh oli oma rahwaga
Wirgiinias Indiaanlastest õppinud tubakat
põletama ja nende läbi tuli se pruuk ka
Siroopamaale. Nii sama oli Raleigh Wir-
ginias ka kartohwliid tundma saanud. Nemad
oliwad temale nii wäga armsad, et ta neid
olma seltsimeestega ka omas asutises harris ja
nüüd, Siroopa tagasiminnes, neist ka sinna hea
osa oma kaasa wõttis. Ta asutas nende hari-
mist Irlandis, kus temal suured mõisad oliwad.
Kartohwliid siginesid seal wäga heaste ja on
praegugi weel Irlandimaa rahwa peatoidus.

Raleigh läbi saiwad kartohwliid ka Draa-
kele jälle uueste meele tuletatud, ja ka tema
wõttis neist nüüd jälle hea hulk kaasa. Tema
wiis neid Inglismaale, kus ta neid nii hästi
kuningliku aedadesse, kui ka tema enese mõisa
peal aedadesse ja wäljade peale lasi istutada.
Et se wili wäga Kuningana Eliisabeti
meele järele oli, on teatud asi.

Mõned kirjaseadjad peawad *K a l e i g h t* jeks meheks, kes kartohwliid olla kõigeesteks Siroopa toonud. Et se aga mitte nõnda ei ole, seda saame meie edespidi nägema. *K a l e i g h* wiis kartohwliid sekord küll Irlanti ja se auu peab temale jääma, aga Irlandist ei saanud nemad mitte teiste Siroopa maadesse wiidud, waid Inglismaalt, ja Inglismaale ei wiinud neid mitte *K a l e i g h*, waid *D r a a k e*.

Poleks nüüd aga kartohwliid *D r a a k e* läbi mitte juba enne seda Inglismaal tuttawaks saanud ja oleks *K a l e i g h* neid sekord üksi Irlanti kaasa wõtnud, mis ta Inglismaa walit-
fusse all seisab, siis ei wõiks ommeti ikka mitte üht osa sest auust, et kartohwliid *D r a a k e* läbi Siroopa on saanud toodud, tema kääst ära-
wõtta, sest et ta jo *K a l e i g h t* ennast Ameerika Siroopa tagasi tõi. Aga — meie jättame seda asja esipuhku weel seisma ja waatame, kuida *D r a a k e* edespidised elupääwad oliwad.

IV.

D r a a k e sõdib Hispaanlaste ja Portugiislaste wasta. Tema ja *H a w k i n s i* wiimne sõit Ameerika maale ja nende mõlemite surm.

Wiimse reisu pealt tuli *D r a a k e* 1585 aastal suure kuulsusega Inglismaale tagasi.

Tema oli, seda tunnistas igaüks, rohkem teinud, kui tema omad sõbrad tiales olivad võinud loota.

Rahel aastal peale seda ei ole tema nime Inglise ajaraamatutes mitte leida. Ta paistab ennast se aeg olema väljapuhkanud, ja rahu oli temal jo ka wähe tarwis. Temal oli Inglismaa pärimõisniku George Sydenhami tütar ja pärija Eliisabet abikaasaks, kellega ta wäga õnnelikult elas, et küll Sumal neile mitte lapsi polnud annud.

Peale selle oli ta parlamendi (Inglismaa ülema kohtu) liikmeks saanud walitud, esiteks Tintagali ja pärast Plimuti linna poolest, nõnda et tema aeg rahulise koduse elu ja riigi- ja kohtu-asjade tallitamise wahel jäutatud oli.

1587. aastal leiame meie teda jälle kolme- kümne laewaga mere pealt. Ta tahtis Visiboni, Portugalimaa pealinna, minna; aga tee peal sai ta kuulda, et Hispaanlastel Kaadise (Cadix) linna sadames ilmatu hulk kõiksugu kraami olla selle laewawäa tarwis, misga nemad Inglise wõimusele tahtsiwad otse teha ja mis nemad weel enne, kui laewad olid wäljaehitatud „ilma wõitmataks armaadaks wõi laewawäaks“ nimetasiwad. Draake lasi omad kaptenid ruttu nõupidamisele kokkutulla ja seletas neile lõbusaste ära, mis suur kasu Inglismaale ja neile endile sest tuleks, kui nemad kõiki seda kraami

saakfiwad otša teha. Kaptendid heitsfiwad kõik temaga ühte nõusse, mispeale Draake warsti tarwilisi käsitusi andis. Tema laewawägi tungis sadame sisse ja põletas ja rikkus seal lühikesel aja sees peale kümne tuhande tündrit laewawarandust ära, mis enamiste kõik moon suure laewawäale oli, ning kõiki sõjatarwitusi, mis sadames olid üleslautud. Se mats tegi Hispaanlastele peawalu, aga Inglismaal sünnitas tema hõiskamist ja rõemu, sest et mõne süda ommeti tuskus, kui ta „ilmawõitmatta armaada“ peale mõtles, mis Hispaanlased Inglisele wasta walmistasfiwad. Draake endised hoobid nii sama kui ka se wiimne oleksfiwad pidanud Hispaanlasti targemaks ja alandlikumaks tegema.

Draake südant koormas üks mure. Londoni linna rikkad kaupmehed olid teda aitanud, tema laewawäge wäljaehitada ja nemad oliwad seda hea meelega teinud, sest et Draake oma wõlgasid sinnamaale ikka ausaste oli tasunud; aga Giroopas ei olnud temal mitte võimalik seda hulka raha kottusaada, mis ta nende käast oli laenanud, ja niisuguste „rahakottidega“, kuida need rikkad kaupmehed saiwad hüütud, ei tohtinud ta mitte sõbrust rikkuda, sest et sel ajal se imelik pruuk oli, et üks laewawäa pealik enamiste oma enese kulu peale oma laewawäge pidi wäljaehitama, kui ka tema sõjasõit tuhat torda maa ja riigi kasuks sai ettemõetud. Se

kulu sai temale aga jälle sedawiisi tasutud, et ta kõigest sellest, mis ta waenlase kääst ära wõttis, midagi ei pruukinud äraanda, ütspuhas, kuda wiisi ta seda ja kui palju oma kätte oli saanud. Neil päiwi ei mõeldud mitte selle peale, et niisugune wiis, mere ja maa peal sõda pidada, soldatid ja meremehi pidi rõõwliks ja mõrtsukaks tegema, et seläbi ilmatu suurt õnnestust tehti ja inimesed endid sellega ise tentasiwad. Se oli kord nõnda pruuk ja riigiwalitsus ei teinud sest ühtegi wälja, kui ta aga seal juures oma kasu leidis.

D r a a k e oli nüüd weel teadust saanud, et Hispaanlased Asoori saarte*) juures üht laewa ootawad, mis Länne-Indiaist suure waraga pidi tulemas olema. Sest oli temal küll, et oma purjeid ühe joonega sinnapoole seada, kust temale nii suur kasu paistis tulema, et ta oma wõlgasid rahaahne kaupmeestele jõuaks äratasuda.

Tema rahwas oliwad õnneks läinud teu pärast Raadise linna sadames jälle uueste endi wahwa ja targa pealiku peale lootust saanud, sellest nemad, nimetatud teu peale mõtteldes, ütlesiwad: „ta olla Hispaania Kuninga abeme ära kõrwetanud.“ Siiski aga nuri-

*) Asoori saarte pesakond (Azoren) seisab Portugali walitsuse all ja on Portugali rannast lännepool kangel Atlanti meres. Üks neist suurematest saartest ses pesakonnas on Tertselira.

sesiwad nemad, kui nad kuulsid, nende Admiral tahta Tertsseira saarte minna. Sest moon oli wäga kasiin laewade peal ja igapäawased jäud juba nii wähesed, et oli tarwis nälga karta, kui wastatuuled wõi muud wiirastused juhtuksid tulema.

Meie oleme juba mittu korda nimetanud, et Draake wäga mõnufaste mõistis kõnelda ja oma kõnega teiste üle wõitu saada. Seda lootis tema ka siin; ta läks ühe laewa pealt teise peale ja palus oma rahwast, weel aga mõni pääw wähesse toiduga wäljakannatada. Tertsseira saare pealt saaksiwad nemad rohkeste moona, annaksiwad siis waenlasele mõnusa matsu, saaksiwad suurt saaki ja lõppetaksiwad ausaste endi sõjasõitu.

Kõik heitsiwad endid oma armastatud peal- kuga ühte nõusse, ja lustiselt tantsiwad laewad, purjed heast tuulest puhutud, mööda kergeste laenetawad merd edasi ja jõudsiwad lühikese aja sees sinna, kuhu nad himmustasiwad, ning taba- siwad seal seda rikkast, Väanne-India kalli kaubaga rohkeste täidetud laewa, mis ennast ilma mõega- hoobita Draake wõimuse alla heitis. Draake oli kahewõrra oma sõna pidanud, sest Tertsseira saarlased ei pannud, Inglise laewawäe suuri- tükkisid kartes, mitte wasta, moona andmast, ja kui ta nüüd suure kuulsusega Inglismaale tagasi- läks, ei olnud ta mitte üksi „Hispaania Ku- ninga abeme äraforwetanud“, waid ka Londoni

linna kaupmeeste rahaahnus wõis täieste täidetud saada, nõnda et nad temale, kui tarwis, edespidi jälle wõiswad abi anda. **D r a a f e** uimi sai Inglismaal igalpool nimetatud, ja ta sai nii hästi Kuninganast auustatud, kui ka muust rahvast, kus ta ennast aga iiales näitas.

Hispaanlaste „ilmawõitmatta armaada“, kelle wõimust ja wõiduwääst kõik maailm täis oli, weel enne, kui ta oma purjetest ühte ainust oli lahtilautanud, oli sedapuhku walmis saanud, ja Hertzog Medina = Sidonia, keda Hispaania Kuningas Wiilip II. selle laewawäe üle oli ülemaks pealituks seadnud, astus oma admiralilaewa peale, kindlaste lootes, Inglismaa wõimust ühe ainja hoobiga otsa teha. Ses laewawääs oliwad 130 suurt sõjalaewa ja nende peal rohkem kui 30,000 soldatid ja meremehi, ning ka üks ülem ketseri-kohtumõistja, kes Inglismaal, mis ketserid täis oli, oma werist ammetit 180 paatritega ja ketseri = kohtumõistjatega pidi täitma*). Wiilip II. pidas Inglismaad juba

*) Ketseriks nimetasiwad katoligid, mis Hispaanlased sel ajal oliwad ja praegugi weel on, kõiki neid inimesi, kes mitte nende usku ei olnud, paniwad neid, kelle üle nemad sellepoolet kahklase mõtlefiwad, kohtu ette, kus suuremast jäust nende p a a t r i d (mungad ja õppetajad) istusiwad ja põletasiwad neid pärast seda enamiste ilka elusalt ära. Lugejatest teawad küll mittugi, et ka meie usuisa Martin Luteruse eeskäija **S o h a n n H u s s i g a** 6. Juunil 1415 seda sama wiisi tehti.

Ümberpanija.

omaks, sest et paawst teda temale oli kinkinud*), ja ta tahtis seal sellesama hoobiga ka selgemat ehwangeliumi usku äraäwitada.

Kuningana Eliisabet seadis Lord**) Howardi Effinghamist Inglismaa laewawäälile ülemaks Admiraliks ja Sir**) Francis Drake't Wiitse-Admiraliks. Laewawäagi oli tubliste wäljaehitud, mehed laewade peal waprad ja sõjaammeti peale õppinud, ja nõnda läksiwad siis laewad endi katsutud pealikute all merele ühte sõtta, kus pidi wäljatehtud saama, kas Inglismaa weel võib iseriigiks jääda, või peab ennast Hispaania Kuninga walitsuse alla heitma.

Mõlemad pealikud oliwad ses ühes nõus, et nad Hispaanlaste üle siis kõigeennemine wõitu saaksiwad, kui nad ruttu nende peale tormaksiwad ja nende laewi segapudru ajaksiwad, teda Hispaanlased nende ilmatu suuruse pärast mitte

*) Paawstid pidaksiwad endid sel ajal nii kui praegugi weel meie Ünnistegija asemikuks maa peal, ja selle aru järele pidi ka kõik maailm nende jägu olema, et küll meie Ünnistegija selgeste on üttelnud, et tema riik mitte siit maailmalt ei ole. Nemed wõiksiwad selle aru järele Kuningaid auujärjede pealt mahaliikata ja nende peale tõsta, wõiksiwad maid ja kuningriikide omast wõimust üheleäält ärawõtta ja teisele kinkida, ja seda nemad tegiwad sel ajal ka tõeste tihtipeale. Et seläbi suured mäsamised ja sõjad tõusiwad, võib igaüks ise äramõista.

Ümberpanija.

**) Lord ja Sir on auunimed.

Ümberpanija.

nii kergeste teeratud ja pööratud ei saaks. Ja nõnda nemad siis ka tegiwad. Nägu wält lendaswad nemad Hispaanlaste peale, kelle laewad siis ka tõeste sampsu läksiwad. Suur hulk neist sattusiwad Inglise tüüsi, ja teised puhus torm laiiali.

Draake oli ses templemises jälle väga õnnelik. Ta purjetas ühe suure galeeri*) peale, mis Don**) Pedro Waldeesi (Don Pedro Valdez) kommandu all seisis. Kui seda kästi ennast wangi anda ja kui ta Wiitse-Admirali Brants Draake nime kuulis, lasi ta, ilma et ta oleks katsunud kanonitest ehk püssidest kord tuld anda ehk mõeki pruutida, omad purjed maha, täheks, et temal mitte lusti ei ole wastapanna. Galeeri pealt leiti ilmatu hulk raha. Draake lasi 50,000 tukatid warfi oma rahwale ärajägada ja sõdis siis uue lusti ja himuga edasi. Seda, mis Inglise „ilmawõitmatlast armaadast“ rikkumatta jätsid, seda rikkus torm. Kui ülejäänud laewad põhja poolt ümber Inglismaa tahtsivad purjutada, ajas torm neid seal randa. Palju laewi mõtsiwad Inglise

*) Galeerid ehk aerulaewad olivad wanal ajal enamiste sejama, mis nüüd wangihooned on. Inimesi, kes suurt kurja olivad teinud, pandi galeeride peale ahelasse, kus nemad las kande ehk aastate lampa, ehk endi surmani pidiwad aeruma wõi sõudma.

üm'erpanija.

**) Don on auunimi.

ümberpanija.

ära, palju põlesiwad ära, palju läksiwad põhja, suurem hulk sai tormist randa aetud; — ühe sõnaga: „ilmawõitmatta armaada“ oli otsas, ilma et Hispaanlastest muu keegi oleks saanud jalga Inglismaa krundi peale pista, kui need üksi, keda nende hulgast wangi wõeti. Nõnda läks Hispaanlaste hooplik ettemõtmine hirmsal kombel nurja, ja nende „ilmawõitmatta laewawäa“ otsasaamisega oli ka nende wõimus mere peal lõppenud.

Et küll Hispaanlaste kahi otsata suur oli ja nemad ses hirmsas merelahingis Inglaste kääst mitte ühte paati, weel vähem ühte laewa ei olnud ärawõtnud, ega põhja lastnud, ärapõletanud ehk ärarikkunud, hooplesiwad siiski nende kirjaseadjad häbemattal kombel, et wõit olla nende kätte jäänud. Draakel ei olnud mitte wõimalik siina juure wait jääda; mõega asemel wõttis ta nüüd sule kätte ja andis kõige maailmale selget töt teada, et Hispaanlaste ilmatu suur laewawägi olla haifuta otsa saanud, mis peale selle kõik Inglismaa wõis tunnistada. Selle mehise, julge sõna eest sai Draake Inglismaal nii sama suurt kiitust ja tänu, kui ta mehise sõdimise eest.

Se suur wõit paistis selle õnnele rada olnud tegema, mis Draakel sinnamaale kõigis asjus oli olnud. Mis ta pärast seda ettemõttis, ei tahtnud enam mitte nii heaste figineda; ka tema

waenlaste ja wihameeſte kogu, iſegi Inglismaal, kellele ta nii palju head oli teinud, oli ſnuremaks läinud, ja tema ſõbrade kogu kahanenud. Kuningana ütki, kes ſelle tähtſa mehe waimuſt oli aru ſaanud, oli ikka üheſugune hea tema waſta.

Aſta pärast ſeda merelahingit ſai Draake uut ammetid. Tema pidi ſelle laewawäa üle walitſema, miſlābi Portugali Kuningas, Don Antoonio, uueſte pidi oma auujärje peale tõſtetud ſaama. Seſt oli kahju, et Draaket mitte ainſaks pealikuks ei ſeatud; tema all ſeifis küll merewägi, aga ſe wägi, miſ maale pidi minema, ſai Kindral Norriſe käſu alla pandud. Et mõlemad pealikud mitte ühte waimu ei olnud, ſellepärast ei leppinud nad ka teineteiſega mitte kofku.

Norriſ tahtis ühe koha peal maale minna, kuſ Draake ja tema kaptenid ſeda ei arwanud korda minema; nende nõu oli otſekohe Viſſaboni linna peale minna. Se nõu oli ka tõeſte parem ja oleks wiſtifiſt korda läinud; aga Norriſ ei annud järele ja läks randa, et maad mööda Viſſaboni ſaada ja ſeda linna ärawõtta. Draake lubas liig ruttu ja ilma, et ta oleks aſja enne täieſte läbiarwanud, kõige oma laewawäaga Tajo (Taho) jõge mööda Viſſaboni linna alla minna.

Aga Draake ſilmad läſiwad pea lahti ſelle õnnetuſe üle, kuhu ſiſſe ta oma laewawägi

sattuks, kui ta oma enneaegist lubamist tahaks täita. Laewad oleksiwad tõeste waenlasest saanud otja tehtud, sest et maawägi mitte nii karmeste edasi ei jõudnud, kui nemad. Sellepärast pidas ta oma kaptenitega nõu ja jättis oma lubamist täitmatta; aga nüüd läks ta kõik se ettemõtmine nurja.

Morris lütkas kõik süü Draake peale, ja Draakele ei jäänud muud nõu kui paluda, et ta ennaft oma Kuningana ja tema nõumeeste ees tohiks wabandada. Se sai temale lubatud, ja tema kostis niisuguse õnnega ja niisuguse tõewõimuga enese eest, et kõik süü tema pealt mahalanges. — Siiski jäi mitmele ikka veel otkas südamesse, ja sellepärast sai Draake üle kibedaste keelt peksetud, iseäranis nendest, kes teda juurelises ja kangelaelises pidasiwad, kuhu juure Morris'e sõbrad weel lisasiwad, et ta kaheteelne olnud ja meelega ei olla tahtnud oma sõna pidada.

Hispaaniaga ei olnud sõda weel mitte lõpetud, ja se oli teada, et Hispaanlastele ei wõinud mujal kusgil suuremat kahju tehtud saada, kui Ameerikas neis maakondades, mis nemad seal endi walitsuse alla oliwad wõtnud. Iseäranis tähelepanemiseväärt oliwad need laewad, mis igal aastal Ameerikast Hispaaniamaale hõbedat wiisiwad ja sellepärast „hõbeda laewadeks“ nimetatud said. Nende ärawõtmisest

oleks wõitja otsata kasu ja Hispaanlased suurt kahju saanud. Teine asi, mis mitte vähem ei kaalunud, oli nende linnade rikkumine, mis Hispaanlased Ameerikas olivad asutanud. Kui suurt lugu neist mõlemist asjust oli pidada, seda teadis nii väga Drake, kui ka Hawkins, kes küll aastate poolest juba wana, aga tegude peale weel nii hakkaja oli, kui üks mees oma kõigeparema ea sees. Peale selle oli ta juba mõnda asja näinud ja tundma saanud, ja sellepärast targem, kui palju teisi. Mõlemad olid weel wanast sõbrad; Hawkins oli Drakele palju head teinud ja armastas teda kui oma poega, ja Drake omalt poolt oli Hawkinsi wasta tänulik ja auustas teda kui oma isa. Mõlemad olid tegude peale himulikud ja ei wõinud laiska rahu mitte wäljakannatada.

Nemad olid üht plaani teinud, misgast nad suurt kasu lootiswad saama.

Nombre de Dios, üks neist linnadest, kus Drake juba enne oma sõjameestega oli käinud, oli pea jälle kofunud ja rikkaks saanud. Teda rikkuda oli üks jägu uende plaanist, teine jägu oli se, maad mõõda Panamaa linna minna ja Peruumaa rikkuseid ärawõtta, mis sinna olid kokkuforjatud, et nendega „hõbeda laewi“ täita.

Kuningana, kellele nemad luba saiwad seda plaani äraseletada, ei olnud sellega mitte üksnes rahul, waid andis neile ka weel mittu sõja-

laewa kaasa, nõnda et nende laewawääs nende endi laewadega kottu nüüd mitte vähem ei olnud, kui katkümmeend seitse laewa ja nende peal, ilma madrusteta, kaks tuhat wiis sada meest, kes nii hästi sõja-, kui ka mere-ammeti peale osawad olid.

Kui Draake enne midagi Hispaanlaste wastu ettewõttis, siis kandis ta ikka selle eest hoolt, et need mitte enneaegu teada ei saanud, kuhu poole ta tahtis minna. Sekord ei olnud temal mitte wõimalik asja salaja pidada, sest et neist väga palju oli, kes tema plaani tundsiwad, ja sedawiisi saiwad ka Hispaanlased temast teada, kui ta hädalt wast oli walmis saanud.

Nemad katsusiwad nüüd omaltpoolt teha kõitmis iiales wõimalik, et sest ettewõtmisest ühtegi wõlja ei tuleks. Nemad lasiwad Inglismaal seda tühja juttu wõljalautada, et neil nõu olla uue sõjawääga Inglismaale tulla. Et küll se koguni wõimalik ei olnud, sai seda juttu Inglismaal ommeti ustud, ja Kuningana käskis sellepärast Draaket weel wähe kannatada. Kui wiimaks neli Hispaania aerulaewa Inglismaa ranna ligidal näha oliwad, pidi se jutt tõeks peetud saama; et küll need neli laewa Inglismaale ühtegi ei wõinud teha, oli ommeti teadmatte, kui palju neist weel taga järele tulemas oli.

Et nüüd Draake ja Hawkinsi laewad fõrd walmis olid, läkswad nemad wiimaks om-
meti hea õnne peale wälja.

Aga hädalt oliwad nad alles mõni pääw
mere peal olnud, kui Kuningana selget teadust
sai, et „hõbeda laewad“ juba õnnelikult His-
paaniamaale jõudnud. Minus ühel ainsal suurel
aerulaewal, mis kalli wiinaga rohkesti täidetud,
olla se õnnetus olnud, et torm tema masti
mahamurdnud. Se olla pidanud Ameerika
Porto-Riiko sadamesse tagasiminema, et seal
oma wiga äraparandama. Seda sõnumet lät-
kitas Kuningana Draakele ja Hawkinsile
ühe kerge, karmesõiduga laewaga tagajärele, mis
neid ka weel õigel ajal kätte sai. Kuningana
lasi ueile kõwaste kinnitada, et nad seda laewa
katsutswad ärawõtta, mis neile mitte ränk ei
saaks olema.

Hawkins tahtis Kuningana käsku ilma
wiibimatta täita; kaptenitest aga andis üks,
nimega Basterville (Basterville), Draakele
nõu, esiteks Kanaari saartesse*) purjutada ja
seal riisumiseга Hispaanlastele walusa matsu anda.

* Kanaari saared, mis Hispaaniamaa walitsuse all, seis-
wad Atlanti meres, 18 penikoormat Mahwrika lännepoolsest ran-
nast ära. Meile on uemad sellepärast tähtjad, et need weided
kollased lantulinnud, mis meil puurides peetakse, sealt päritud
on ja sellepärast ka Kanaari liududeks saamad hüütud.

Ümberpanija.

Se nõu ei olnud iseenesest mitte fant; Draake wõttis teda ka kuulda ja kiitis teda nii wäga, et ta wiimaks Hawkinsi üle wõitu sai. Ta mõtles peale selle, et se mitte kaua aega ei wõtta, üht üksikut aerulaewa finnisada; aga tema ettemõtmine tarwitas rohkem aega, kui ta oli arwanud, nõnda et tema laewade peal wiimaks moon äralõppes. Et uut moona sissewõtta, pidi ta Dominiika saarde (Vanne-Indias) minema, kus ta leidis, et tema laewadest mõningane parandamist tarwitas.

Nõnda oli palju aega raisku läinud ja Hispaanlased ei wiibinud mitte, sellest endile kasu püüda. Nemad läkkitasiwad wiis suurt sõjalaewa Porto-Riiko, endi suure waraga täidetud galeeri sealt äratooma. Se ei läinud nelle mitte ükspäinist õnnes, waid nemad saiwad ka weel Hawkinsi laewadest ühe kätte, kuhu 35 tündrit laengit sissemahutus ja mis hommiku enne koitu kogematta nimetatud sõjalaewade hulka oli sattunud.

Wana auuwäärt Hawkins, kelle süda juba seläbi rõhutatud oli, et tema nõu mitte ei olnud saanud wastawõetud, kurwastas ennast selle õnnetuse üle nii wäga, et ta haigeks jäi. Üks teine, sealtmaa tõbi tuli sinna juure ja lühikese aja pärast pidi mees hinge heitma, just siis, kui Inglis laewad Porto-Riiko sadames ankruid sisselasiwad. Sellsamal õhtul tuli weel üks teine õnnetus sinna juure.

Se juhtus nõnda. Kui laewade pealiskud Draake kajutis*) õhtusöömaajal koos olivad, sai sest lantsist, mis teed sadamesse pidi kaitsma, üks suurtükki lahtilastud. Kuul oli nii osawaste sihitud, et ta heledaste walgustud kajuti sisse kargas, ühe kapteni mahalõi, kahte rängaste haawas ja Draake enese alt tooli äratiskus, ilma temale muidu mingisugust wiga tehes.

Seda õnnetust oli liig rohkestes ühe pääwa jooks. Aga wiirastusi pidi ikka veel rohkem tulema. Pärast seda kui Draake oli aru kätte saanud, et Porto-Riiko hoopis kindlam, kui ta eisteks oli arwanud, tormaswad Hispaanlased wälja. Nemad said küll kahjuga tagasi turjutud; aga Inglased ei usaldanud omemeti mitte enam sinna seisma jääda.

Draake meel oli tufane. Ta oli lühikese aja sees waprad kaptenid ja head sõbrad ära kantanud, Hispaanlaste galeeri kalli laengiga ei olnud ta mitte kätte saanud, üks hea laew kõigi oma wapra meestega oli Hispaanlaste kätte sattunud, Kanaari saarte pealt ei olnud ta nii suurt kasu saanud, kui ta oli lootnud, ja nüüd sai ta wiimaks sunnitud, Porto-Riiko liuna alt tühja kättega äraminema: se kõik rõhus

*) Kajutideks nimetatakse lambrid laewade peal.

rängaste tema hinge peale ja tegi temale siis weel suuremat waewa, kui ta selle peale mõtles, et ta oma isaliku sõbra Hawkinsi nõu mitte polnud kuulda mõtnud ja enesele süüts arwas, et ta oma wastapanemisega selle elupäiwi oli lühendanud. Tema südamesse ei tulnud enam mitte selget rõemu, ta waim ütles temale, et se tema wiimne meresõit ja et tema surmatund enam mitte kaugel ei ole, sest et kõigist tema ettemõtmistest mitte üksti enam ei olnud täieste forda läinud.

Tema sõbrad katsusiwad küll tema tuzla jahutada ja tema endist hakkawust jälle äratada; aga tema kurbdus tuli siiski ikka tagasi ja ta ei peasnud surmamõttest mitte lahti.

Porto-Riikost läks ta oma laewadega Ameerika kõwa maa poole, kus ta mittu küla ja linna, nende hulgas ka Nombre de Dios, lasi tühjaks rööwida ja ärapõletada; aga saat oli wäga weike, sest Hispaanlastel oli aega küllalt olnud endi kallimaid asju ärapeita.

Kui Draake esimest korda neis kohtades oli maal käinud, olid temale Indiaanlased igalt-poolt lahkeste wastatunud ja rohkeste kõiksugu moona toonud; nüüd ei olnud neist mitte ühtki näha. Se paistis nõnda, nagu oleksiwad nemad kõik olnud äratappetud wõi äraaetud.

Need wiirastused kurwastasiwad kõiki, kõige-enam aga Draaket. Ommeti oli neil weel

lootus, Panamaa linnast*) suurt warandust saada. Sinna saadeti kapteni Thomas Baskerville seitsme saja ja wiiekümne mehega.

Kui Baskerville oma wääga, rõõmsat lootust täis, teele läks, — se oli 29. Joulukuu pääwal 1596 — waatas Draake ränga südamega taga järele, otsekui oleks ta omaš waimus juba ettetundnud, et ka sest ettewõtmisest midagi wälja ei tule, ja — mis ta waim oli tundnud, se sündis ka tõeste: juba neljandemal pääwal pärast oma wäljaminekut tuli Baskerville oma sõjameestega tagasi, kellest hea hulk oliwad otša saanud. Linn oli liig kindlaks tehtud ja peale selle seisis seal kahewõrra nii palju wäge sees, kui temal kaasas oli.

Need wiirastused tuliwad kõik sest, et laewawägi nii kaua oli Inglismaal wiibinud ja ta nii mitmesuguseid ettewõtmisi ühekorraga tahtis toimetada. Aga kui Kanaari saarte ja Dominiika juures mitte poleks ülespidamist olnud, oleksiwad asjad ommeti teisiti läinud; Inglased oleksiwad seda rikka waraga täidetud galeeri,

*) Panamaa on selle maakitsuse nimi, mis Põhja- ja Lõuna-Ameerikat teineteisega ühendab ja sesama nimi on ka ühel linnal, mis selle maakitsuse peal seisab. Sest maakitsusest peab meie päiwil üks kanal läbikaewatud saama, nõnda et laewad, mis Atlanti merest tahawad Wailse merde, ehk Wailsest merest Atlanti merde minna, mitte enam ei prungi ümber Kap Horni, s. o. ümber Lõuna-Ameerika lõunapoolist otša sõita. Ümberpanija.

mis „hõbeda laewadest“ oli mahajäänud, tõeste endi kätte saanud, sest et Hispaanlaste laewawägi mitte poleks jõudnud Porto-Riiko linna alla abi saata, ega ka pärast sõjawäge kindla maale wiia, et Panamaa linna kaitsta.

Aga nüüd ei wõinud enam ühtegi parata. Selle üle järelemõtteldes, mõistis Drake ise enese üle kohut, sest et need wiirastused enamieste koid tema süü läbi olid tulnud. Tema meel jäi ikka tusklikumaks. Veel pahem oli aga se, et ta üht tõbe sai, mis ses niiskes, palawas rannas ühtepuhku ettetuleb, kuhu juure weel üks teine, ka sealt rannäärimest maadest päritud häda asus, nõnda et tema eluramm ruttu kahanes ja sellega ühes ka se lootus lõppes, tema elupäiwi weel pikkendada.

Se tume ettetundmine, mis Porto-Riiko linna all tema südamesse oli tulnud, läks tõeks. Tema suri 9. Jaanuarikuu pääwal 1597, 55 aastat wana. —

Sest kohast mitte kaugel, mis läbi tema esteks oli kuulsaks saanud, lasiwad tema seltsimehed teda nüüd nuttes ja leinades merde. — Best, mis teda nii kõrgele oli tõstnud, neelas teda nüüd alla. —

Kui se teadus Inglismaale jõudis, tõusis seal suur kurbus. Kõik saidwad aru, et Inglismaa ühe oma kõigesuurematest meestest oli ära kaotanud.

Nüüd jäiwad tema wihamehed ja waenlased wait, aga need, kes temaga meresõitude peal oliwad käinud, kiitsiwad tema lahust ja heldust, kuida tema igaühe eest hoolt kannud, kuida kõigewähema madruse häda nii hästi kui rõem ka temasse puutunud ja kuida ta igaühele nii hästi oma leiba kui ka oma raha jäganud. Nüüd tunti ära tema õiglast meelt, kuida tema auustaste omad wõlad tasunud ja muud tõutamised täitnud; kuida tema hädaliste peale armu heitnud ja kurja, mis temale tehtud, hea meelega andeks annud. Et ta ülepea kõigile hea meelega head tegi, tunnistas se, et ta suure kuluga üht renni oli lasknud ehitada, mis Plimuti linnale suurelt kauguselt heat, selget joomawet wiis. Et ta jumalakartlik mees olnud, üks mees truui, tänuliku südamega, selge ja kasin ja igapidi puhta wiisidega, seda tunnistawad kõik, kes teda tundsiwad ja kellel temaga pikemalt tegemist oli olnud. Meie ei tohi aga mitte äraunustada, armsad lugejad, et iga inimene, ka se kõigetublim ja parem, oma aja laps on ja jääb, se on, teiste sõnadega ööldud, et ta maailma asjade peale nõnda waatab, kuida se tema ajal pruuk on. Seda on iseäranis õiguse ja hea eluviiside poolest näha. Nõnda peaksite meie D r a a k e meresõitust, liiati neid, mis ta oma kää peal ettewõttis ja kus ta, et Hispaaniamaad nuhelda, ilmahiüta inimesi

riisus, meie diguse ja eluviiside aru järele ilma armuta hukka mõistma; aga tema ajal ei pidanud keegi seda ülekohtuseks, waid igaüks andis temale hea meelega raha abi ja isegi Kuninganal ei olnud kahtlast mõtlemist, seda kõik heaks arwata. Oles Draake seda äratunnud, nõnda kuda meie seda äratunneme, et niisugused asjad kõlmatumad on, ei ta siis poleks kedagi altnud neid teha, ega oles ka ise mitte neid teinud.

E i s a.

Kartohwlitest ja nende harimise hakkatusest Siroopa maades.

Draake elukäiti rääkides oleme meie juba mittu korda öölnud, et tema Ameerikas kartohwolid oli tundma saanud, kus nemad praegugi weel, iseäranis Põuna-Ameerikas Kordiljeeri mägede kaldadel iseenesest kaswawad.

Draake oli üks mees, kes selle kõrwas, mis ilus ja kallis, ka sellest mõistis lugu pidada, mis hea ja kasulik oli, mispärast ka selle üle mitte ei wõi kahtlase mõttelda, et tema seda wilja on Inglismaale kaasa wõtnud. Et se tõeste nõnda on olnud, wõib juba sest näha, et ta Inglismaa Kuninganale, kui se Deptworti tuli tema laewa waatama, muu wõera

roogade hulgas ka ühe kartohwliroa ettepani. Kartohwliid on Kuninganale nii wäga head mektinud, et ta neist Draake tääst on seemet palunud ja oma aedadesse lastnud istutada. Draake on seda sama omas mõisas teinud, ja sealt on neid aegamööda ka mujale Inglismaa mõisate peale ja pärast ka Diroopa kindla maale wiidud. — Raleighi läbi, kes tubaka kõrwas ka kartohwliid Ameerikast kaasa wõttis, on kartohwliid üksi Irlandi saare peal tuttawaks saanud, kus neid nüüd aga nii rohkesti, et rahwas seal peaaegu kartohwlitest üksi elawad.

Kartohwel on üks wili, mis nii hästi soojal maal kui ka külmal maal sigineb, ja ta on tdeste se kõigekasulikum asi, mis meie Ameerikast oleme saanud. Nii hirmsaid näljakattusid kui enne, pole neis maades nüüd enam mitte ettetuluud, kus kartohwliid nagu põlluwilja haritakse.

Et kartohwliharimine küll mitte suurt kunsti ei tarwita, on seal juures ommeti esiotsas ka sugu õppimist tarwis olnud.

Indiaanlased Ameerikas, kelle juures Inglased esiteks kartohwliid tundma saiwad, ei istutand ega harinud neid küll mitte, ja ei läinud se ka nende eluwiiisidega mitte ühte, sest et neil päris elukohte ei olnud. Nemad tõmbasiwad kõigi oma perekondadega ühest kohast teise ja elasiwad enamiste sest, mis nad kui jahimehed

kätte saiwad. Tuliwad nad kohtadesse, kus kartohwolid iseenesest kaswasiwad, siis tegiwad nad endile asja väga hõlpsaks: nemad wõtsiwad pealsed pihusse ja tõmbasiwad sedawiisi terwed pesad maa seest wälja. Siis tegiwad nad tule ülesse ja küpsetasiwad kartohwolid tulise tuba sees. Et kartohwolid nõnda väga head mekkiswad, seda teame ka meie nüüd juba ammugi, liiategi meie õitselised ja kartohwliüleswõtjad.

Et nad meil aga mitte iseenesest metsades ehk lagedate peal ei kaswa, peame meie nendega juba nattuke rohkem waewa nägema. Kui kartohwolid Inglismaal esiteks tuttawaks saiwad, katsuti uusi kartohwolid neist seemnetest sigindada, mis kartohwlipealiste nuppude sees on. Wõimalik se nüüd küll on, aga niisugune sigindamine wõttab liig palju aega, sest et sedawiisi täiskaswand kartohwolid enne ei sa, kui wast teise aasta sügisel. Ommeti pandi pea tähele, et neist kartohwlitest, mis pärast üleswõtmist maa sisse olid jäänud, rohke sigidusega uued kartohwolid olid tulnud. Sest ajast saadik jäati se tüülik ja ajaraiskaw pruuk maha, nuppu-seemnetest kartohwolid sigindada ja hakkati wanu kartohwolid maha panema. Sedawiisi kartohwli-sigindamine on nüüd igalpool nii igapäawane asi, et se wististe saaks wäljanaeretud, kes meie päiwil nuppuseemnetest tahaks kartohwolid sigin-

dada. — Aga ommeti on ka meie Gestiimaal seda saanud ühest ja teisest katsutud, nimelt siis, kui kartohwli haigused seda kallist Jumalawilja meie tääst tahtsiwad äraäwitada, ja räägiti, et need kartohwlid, mis nuppuseemnetest saiwad siigindud, pidiwad terwed olema. Arap meie põllumehed seda asja küll ise paremine teadwad, kui nende ridade ülespanija, kelle kohus on, seda Gestickeele ümberpanna, mis ta Saksa keele raamatust leiab. Et ta oma teelt siin ja mõnes teises kohas wähe kõrwale on läinud, palub ta enesele andeks anda.

Meie oleme neist Indiaanlastest rääkinud, kelle läbi D r a a k e esitaks kartohwlid tundma sai ja kes neid mitte ise ei harinud. Aga täielikumate teaduste järele on Ameerika rahwas mujal, nimelt Peruumaal, nendega mõistnud paremine ümberkäia ja neid ka tagawaraks panna, kuida se ka praegu weel seal peab sündima. Nemad leiawad neid õhukesi ehk ka neljanurgelise tükkideks ja kuivatawad neid päawa tääs. On nad kuivatud, siis saawad nad jahuks tõugatud. Seda jahu nimetatakse „huunaks“ ja pannakse pruukimise tarwis ära. Temast saab leiba ja ka wedelaid roogasid tehtud, ja kuida ustawad reisijad tunnistawad, peawad niisugused road ja leib wäga hea mauga olema.

Hispaanlased, kes enne Inglasi Ameerikas oliwad, ei pidanud muu asjadest suurt lugu,

tui kullast ja hõbedast, mis nemad sealt oma maale tassiswad. Aga ommeti paistawad nemad sealt ka kartohwliid olema Hispaaniamaale wiinud, kust ka Italiaanlased neid saiwad, tellest se wili, kuida meie all näha saame, oma tänist nime on saanud. Aga Inglismaalt saiwad kartohwliid Prantsuse- ja Saksamaale wiidud ja sealt eemale teiste Siroopa maadesse.

Ameerikas on kartohwliitel mittu nime, ühes kohas: „papa“, teises kohas: „openant“, kolmandes: „patatoes“, neljandemas: „agies“ j. n. e.

Lõunapoolse Siroopa maades kasvab üks selts seeni, mis trühwliks (Trüffeln) kutsutakse ja sealt ka meie maale saawad toodud, maa all, kust sead neid wäljatuhiwad ja koerad haisu järele ülesotsiwad. Et kartohwliid ka maa all kasvawad, nimetasiwad Italiaanlased neid: „taratufoli“, „tartufoli“, „tartusi“ ja „tartafuli“, misgast Sakslased: „kartoffeln“ ja Gestlased: „karohwliid“ ehk „kartuhwliid“ on teinud. Inglismaal hüütakse neid „patatoes“, mis nime all Draake neid esiteks Ameerikas tundma sai.

Inglismaale tõi Draake neid aastal 1586. Seal saiwad nemad hulk aega aedades üksi kasvatud ta muud keegi ei jõudnud neid oma laua peale saada, kui rikkad rahwas.

Imeks panna on se, et kartohwliid Inglismaal nii hästi kui ka Irlandis üks wähe peaaegu äraunustatud saiwad. Aastal 1623 tõi

Walter Raleigh neid teist korda Ameerikast kaasa ja kaswatas neid nüüd laiemalt oma mõisate peal. Inglismaal tehti aastal 1663 kroonu poolt, mis võimalik oli, et kartohwolid saaksid laiemalt haritud ja seläbi rahwas nälja katku eest hoitud, mis teise wilja äppardamise pärast karta oli. Siiski ei mõjunud ülema walitsuse käsud mitte palju, ja alles kesi kahetsateistkümnemat aastasadant saidwad kartohwolid tuttawamaks ja suurtema fruntide peal kaswatud.

Shotlandimaal saidwad kartohwolid 1728. aastani aedasse mahapandud ja wast pärast seda aega nagu teine wili põldude peal haritud.

Saksamaal polnud kartohwolid aastal 1588 weel mitte tuntud, aastal 1601 on neid seal juba tihtipeale aedades kaswatud. Imeks panna on se, et alamad rahwas kangeste kartohwliharimise wasta seisiwad. Kolmekümneaastase sõja ajal (1618—1648) ei wõinud kartohwliharimine Saksamaal mitte suurt kosuda, aga näljaajad, mis selle sõja järele tuliwad, aitasid nende harimist laiemale lautada. Nüüd saadi aru, et kartohwel, seda kaua aega oli halwaks peetud ja „seasöögiks“ nimetatud, ka inimestele wäga heaste toiduks kólbas.

Endistes aegades oliwad küll ka asjad sündinud, mis kartohwlitoitu mitte ei wõinud wäga himustamisewäärt teha. Nõnda räägib üks

Saksa kirjamees, Dr. G. Schubert, ühes too-
raamatuse järgmisel naljakas lugu:

Brants Draake olla ühe sõbrale Inglis-
maal kartoholid mahaistutamiseks läkitanud ja
sinna juure kirjutanud: „selle rohu wili annab
nii mõnusat ja kindlat toitu, et ta tema hari-
mist tema isamaal wäga kasulikult peab.“ Se
sõber istutas kartoholid oma aeda, aga palju
ei puudunud, ta oleks neid sealt jälle lastnud
wäljawisata, sest ta mõtles, Draake olla neid
seemneid „wiljaks“ nimetanud, mis nende nup-
pude sees on, mis ülewal kartohwli pealsete
otsas rippuwad. Kui need seemnenuppud nüüd
sügise küpses saiwad ja kollases jaiwad, last
Draake sõber, kes üks suurtsugu mees oli,
üks suur hulk suurtsugu härrasid oma juure
sõmmaajale paluda, kus kõiksugu roogasid roh-
keste oli. Ööpuks toodi üks kinnikaetud waa-
gen loka peale. Nüüd tõusis majaperemees
ülesse ja tegi ühe kena kõne oma wõerastele,
kus sees ta neile ütles: temal olla siin se au,
neile üht wilja pakkuda, kelle seemet ta oma
sõbra, kuulsa Draake, kääst selle kinnitusega
olla saanud, et selle wilja harimine Inglis-
maale wäga kasulik saaks olema. Suured Par-
lamendi härrad mekkiswad nüüd seda wilja —
ta oli wõiga praetud, ja sukkurt ja kanelit oli
sinna peale ripputatud —; aga ta mekkis inetu,
ja sukkrust ühtsi oli kahju. Nemad tunnistaswad

kõik, se wili võida küll Ameerikale hea olla, aga Inglismaal ei saada tema mitte küpses*). Moisaherra lasi mõni aeg pärast seda kartohwli-põesad ülestõistuda ja tahtis neid lasta hoopis wäljawiiisata. Ühel hommitul sügise läts ta omaist ajast läbi ja pani üht tuld tähele, mis kõrner enesele oli ülestõinud. Ta läts selle tule juure ja nägi seal tuha sees musti, ümmargusi tompusid. Ta astus neist ühe oma saapaga kätti ja waata seal, se andis nii head auru, üsna kui küpsitud kartohwel. Ta küsis kõrnerilt, mis tombud need olla? ja se ütles temale, et nemad selle Ameerika rohu all juurte külles olla rippunud. Nüüd lätsiwad härra filmad wast lahti. Tema lasi neid tompusid korjata, söömiseks walmistada ja palus siis Parlamendi härrasid oma juure jälle wõeraspeule, kus ta küll wist jälle kõnet tegi, kelle siis se wõis olla, et inimene, kui ta üksi selle järele kohut mõistab, mis ta wäljaspoolt näab, ja mitte sügawamalt järele ei uuri, mõni kord wäga effida wõib.

*) Kellele ei peaks siin mitte se naljakas lugu seft küsimehest meele tulema, kellele üks proua joodawa wiina asemel kogematta poomõli klaasi waldas. Mees pani klaasitäie küll lõhtu, aga kui proua temale weel ühe teise klaasitäie pakkus, tänas ta alandlikult ja ütles: „Olgu se joof salstele, talupoegadele on ta wäga wägew!“

Niisugusi eksitusi mõis küll olla juhtunud, enne kui kartohwiliwilja pruukimisest täiesti aru saadi ja nendest mõis se ka üks tükk tulla, et kartohwolid nii pikkamine inimeste meelest arm-
saks saiwad. Üks teistwiisi eksitus, kui ülewäl-
räägitud, sündis Saksamaal Nassau maakonnas.
Se oli nõnda:

Aastal 1621 elas Herborni linnas, kus sel
korral snurkool oli, prohweßor J o h a n n e s
M a t t h ä u s, üks wana tark härra ja peale
selle weel poisimees, kelle nime arstid Saksa-
maal ja isegi Inglismaal tõrgeste auustasid
sellepärast, et ta häid raamatuid oli kirjutanud,
iseäranis taimete üle ja misjuguuste haiguste
wasta neid tarwis pruukida; peale selle oli ta
suur taimete ja lillede sõber. Sellel oli Inglis-
maal Okswordi linnas üks hea sõber, kes seal
ka prohweßor oli, ja nemad mõlemad kirjutasid
wad küll teineteisele seda ja teist, kuida se ka meie päi-
wil hea sõbrade ja tuttawate keskis sünnib. Sel
ajal just olivad kartohwolid Inglismaal tutta-
maks saanud, ja kuninglikus lojas Bondoni lin-
nas saiwad nemad suure isuga söödud. Oks-
wordi prohweßor sai nüüd kuninglikust ajast
ühe hea sõbra läbi mõned kartohwolid kingitu-
seks ja ta mõtles seal juures kohe oma hea
sõbra M a t t h ä u s e peale Herborni linnas,
pakkis mõningane ühe karbi sisse ja kirjutas
ühe kirjakese sinna juure, nõnda ja nõnda, ja

ma lätkitan Sulle fiin midagi uudist j. n. e. Herborni, ja prohweßori härra Matthäus rōemus, ennaft, et tema Oskwordi sõber teda oli meeles pidanud ja mõtles, et se wistist üks uus, kaunis lill sealt kaugelt uuelst maalt Ameerikast olla, ja Inglastel olla hõlpus neid saada, nemad tooda neid sealt ise. Ta wõttis need kartohwliid ja istutas neid ühe ilusa roosipottisisse ja pani seda oma akna peale, kuhu see kewadine päike paistis. Se oli kartohwli meele järele. Ta hakkas idanema, ajas warre ülesse, ja kui tema aeg kätte jõudis, ajas ta mittu wiolettikarwa õit wälja, keda meie üksi sellepärast mitte ilusaks ei pea, et meie neid sadande kaupa põldude peal nääme, keda meie aga, kui meie tahame õiged olla, muidu nii sama kenaks peaksite, kui mittu teisi, mis meil rohuedades ja roosipottides aknate peal on. Prohweßor Matthäuse meelest olid need kartohwli õied wäga kenad, sest nemad oliwad need esimesed, mis ta nägi, nemad oliwad temale separest harulised asjad ja kaugelt wõderalt maalt oli ta seemet saanud. Ta oli nende üle wäga rōemus, ta näitas neid igauhele ja oli, keda se roosisõbrade pruuk on, õige uhke nende peale. Just sel ajal, kui need kartohwliid õiesiwad, sai Herborni linnas ühe auuwäärt kooliherra tütar ühe ausa mehega kihlatud. Sel tütarlapsel ei

olnud mitte üksi kena ja armas silmanägu, waid, mis rohkem wäärt on kui teha ilu, ta oli jumalakartlik ja wiisakas ja kõik se linn pidas temast lugu. Tema isa oli prohweßsor *M a t t h ä u s e* naaber ja se sama ammet, mis jessel, oli temal ka. Kui ta siis oma kiriku-kuue selga pani, oma kübara ja keppi kätte wõttis, et oma naabert ja head sõbra wiisakal kombel oma armsa, ainsa tütrekese pulme paluda, mis homme pidiwad peetud saama, palus se kena pruudikene teda ärapunastades madala healega: tooge mulle ommeti ka ühe ilusa roosikimbukese pulmaajaks kaasa! Ja isa niikutas lahkest peaga ja läks. Kui ta nüüd oma pulmapalumist oli lõppetanud ja prohweßsori härra oli lubanud tulla, tuli isa ka sellega wälja, mis pruudike oli soowinud. — Hea südamega prohweßsor naeratas, astus afna juure, murdis ühe kartohwliõie maha ja andis teda oma sõbrale nende sõnadega: wiige seda roosi pruudile ja üttelge temale, tema hea eluwiißide pärast olla ta wäärt, seda kõigekenamast ja harulisemat minu roosidest oma rinna ees kanda! Ja tõeste sai kartohwliõis noore, wiisaka pruudile, kui ta Issanda altari ette läks, rinna ette ehteks pandud.

Prohweßsor *M a t t h ä u s e* roosipottis sigines terve pesakond kartohwliõid. Neist saidwad jälle teised kartohwliõid sigindud. Ja kui *Dißwordi* prohweßsor oma sõbra *M a t t h ä u s e* le ühe teise

tirja sees äraseletas, mis kasu sest wiljast on ja kuda teda tuleb pruukida, on need kartohwolid wast diete haritud saanud, ja nõnda wõib küll julgeste öölda, et Naassaumaal sest kartohwlist, kelle õis Herborni pruundikesel laulatamise juures rinna ees oli, kõik teised kartohwolid on siginenud.

Üks teine lugu, kus kartohwliõiele jälle suurt auu anti, mis seda imelisem on, et se wast meie aastasajas sündis, oli nõnda: Kui Kreekamaa Kuningas Otto oma abikaasat, üht sündinud Oldenburgi printsessi, 1836. aastal Ateeni, Kreekamaa pealinna wiis, läks üks kogu suurt-fugu neitsid Kuninganale wasta, teda teretama ja andsiwad temale ühe kimbu kartohwliõileid, kus juures rääkija ütles, need olla ühe harulise ja kalli wilja õiled, mis küll Kuningana kodumail weel üsna tundmatta olla. — Se tunnistab selgeste, et kartohwel ühe 40—50 aasta eest Kreekamaal weel üks haruline asi oli.

Et Kreekamaa kenad neitsid küll ekssiwad, jääb kartohwel, kui meie seda äraarmame, mis suurt kasu tema inimestele on toonud, ikka nii kasulikuks, et tema õis ühe Kuninganale wõib auupäraft pakkutud saada.

Mitte igalpool ei saanud kartohwliharimine hea meelega ettemõetud; enamiste seisiwad talurahwas kangeste selle wasta, nõnda et nemad mitmes kohas pidiwad wääkaupa sunnitud saama, seda harimist ettemõtma. Preissimaal on pida-

nud kahel korral soldatid sellepärast väljaläkitud saama. Palju parem pole se Württembergimaal olnud, kus neid ka on sundimise waral mahapandud. Kui aga esimeste kartohwlite pealsed seal juba nii kõrgele tõusivad, et neid wõis pihusse wõtta, on talurahwas neid õõajal jälle väljatõmbanud, ja kui nemad selle üle pidiwad otsust andma, on nad waletanud: metssead olla kartohwolid ülestuhninud. Mõnes kohas on se ettetulnud, et orjad äraläkitud, kui neile kartohwolid saidad ette pandud, keda nemad üksi lojusse söögiks köblitaks pidasid. Mis aga kartohwliharimist kõigeenam edasi aitas, se olid näljaajad; kui teine wili oli äppardanud ja inimestele nälga kätte tuli, siis wast saidad nemad aru, mis suur kasu neil kartohwlistest oli ja wõtsid nüüd nende harimist hoolega käsele.

Wenemaal on kartohwolid Saksarahwa läbi tutawaks saanud, ja ei pea sest ka mitte kaua aega mööda olema läinud. Ka siin on pidanud maarahwas riigivalitsuse poolest sunnitud saama neid harima.

Prantsusemaal on kartohwliharimine nii sama ka pikamine edasi läinud. Prantsuse Kuninga laua peal aurisidwad esimesed kartohwolid küll juba aastal 1616 ja saidad kui maitsew toit wäga kiidetud, aga palju oli weel teha ja hulk aega läks weel mööda, enne kui maarahwas

neist hakkas suurt lugu pidama; nemad arwas-
sivad, et kartohwel muu asja tarwis ei kõlba,
kui seasöögiks, ja seks saidad nemad ka pruugitud.
Wast näljaaasta 1793 aitas nende
harimist laiemalt teele.

Kes Brantsufemaal kartohwliharimist kõige-
suurema hoolega püüdnud kosutada, olnud üks
aapteker, nimega *Parmantier* (ütle: *Par-*
mangtjee). Tema oli 1755 aastal Brantsuse
sõjawägedega Saksamaal käinud ja seal tundma
saanud, et kartohwel ka inimestele üks väga
hea toit on. Kui Besanconi (ütle: *Besang-*
sooni) linna suurkool 1771. aastal seitungide
läbi sellele üht auukingitust oli lubanud, kes
üht asja võiks nimetada, mis läbi inimesed, kui
wili äppardaks, nälja eest võiksid hoitud
saada, astus *Parmantier* ette ja kuulutas,
et sinna tarwis kõlblikumat asja ei võiks olla,
kui kartohwel, kuida tema seda Saksamaal olla
näinud.

Tema kiri sai nii tähtsaks ja kuulsaks, et
isegi Kuningas *Ludwig XVI.*, se sama, kes
hiljemine oma eeswanemate pattude pärast pidi
ohwriks langema*), kellel aga enesel üks väga
helde süda sees oli, teda lasti enese juttule kut-

*) Brantsuse Kuningas *Ludwig XVI.* sai, et ta küll ilma-
süüta oli, enne esimest suurt Brantsuse sõda, 21. Jaanuari
(talwe) kuu päawal 1793 oma elstid alamate kohtumõistmise
järel pea otjast mahalöödud.

juda. Nüüd oli Parmantier rõemus. Tema mõis oma Kuningale suust suhu äraseletada, mis suur kasu sest rahwale tõuseks, kui kartohwliharimine saaks laiemalt wäljalautud; seläbi üksi võiks rahwas nälja eest hoitud saada. Kuningas kuulas tema juttu lahkest pealt ja tintis temale, kui ta oli lõpetanud, ühe hea tütti jõude maad. Parmantier lasi seda maas ülestünda ja harida ja siis kartohwlid sinna sisse panna, ja kartohwlid siginesid seal kõigi nende inimeste rõemuse, kes endi ristiwendadele head soowiswad, wäga kauniste.

Kui tema kartohwlid õilesid, murdis auuwäärt Parmantier neist ühe kimbu õileid, ruttas selle kimbuga Pariisi, Brantsusemaa pealinna, ja andis teda seal oma Kuningale. Kuningas wõttis õilekimbu lahkest wasta ja pistis teda oma tuue nõõpauku. Selle sama pääwa õhtul pani kena Kuningana Maria Antoinetta oma paksu juustesse ka kartohwliõileid ja kiitis, et ta neid auuwäärt Parmantier kartohwli wäljalt olla saanud. Kuningas ütles Parmantiele, teda auustades: „Küll Brantsusemaa Teid ükskord selle eest saab tänama, et Teie waeste leiwa olete ülesleidnud!“ — Nüüd oli Parmantier, se waene aapter, keda enne keegi ei tunnud, ühe korraga tähtsaks meheks saanud. Igaüks otis tema sõbrust, kõik suured härrad, ning ka kalli kiwidest sõrawad prouad

ja preilid Kuninga tojas palusiwad tema kääst üht kartohwliidit. Pariisi linn rääkis temast üksi, ja igas seitungis oli tema tiitust lugeda. — Nii suur auupakkumine läks selle alandliku, tasase, liht mehele juba liitaks; ta teadis, et se ühtegi ei maksa ja ruttas, nii pea, kui ta ennast heal wiisil wõis lahti teha, oma kartohwlipõllule tagasi, kus ta süda wast jälle lahkest sai. Kui ta nende suurtsugu rahwa filmist oli ära saanud, oli tema ja ta kartohwliid ka nende meelest läinud. Kuningas üksi ei unustanud teda mitte ära, waid andis temale ka pärast weel abi, kartohwliharimist laiemale lautada. Se asi läks küll edasi, aga wäga pikkamine. Seal juures sai ta ka inimeste südameid sügawamalt tundma.

Õnneteks müüs ta omad seemnekartohwliid ning ka omad üleliigseid söömakartohwliid üsna halwa hinna eest, aga waata imet, ostjaid oli wäga wähe. Teisel aastal pakkus ta neid rahwale hoopis ilma maksuta, aga — keegi ei tahtnud neid saada. Kolmandemal aastal pani ta kõik omad kartohwliid maha, ta ei müünud neid, ega ei kinkinud neist ka ühtegi ära; aga ta lasi trummide ja pasunate kõlal kuulutada, et igaüks, kes tema põldu rikkub ehk sealt kartohwliid warastab, ilma armuta sääduse järele peab trahwitud saama. — Se mõjus nõnda, kuida ta oli soowinud. Pea räägiti temale, tema põld saada igalt poolt riisutud. Ta naeratas sinna

juure; sest ta nägi, et rahwas hakkaswad kartohwliteft lugu pidama. Nende himu kartohwlite peale läks seda suuremaks, et nad teelatud olid. Nad sõiwad neid, leidsiwad, et nad wäga hea mangu — ja sest ajast saadik lautas kartohwliharimine ennast juure ruttuga üle kõige Prantsusemaa. Häbi asi küll, et inimesed kartohwliteft mitte enne ei hakanud lugu pidama, kui siis wast, kui nad neid wargfel wiisil tätte saiwad.

Mõni sõna Koloraado = ehk kartohwli põrnikast.

Ega lugejad küll wist mitte pahaks ei pane, kui mina lõppeks omalt poolt mõni sõna seie juure lisan ühest weikest põrnikast, kellest kardetakse, et ta ükskord meie kartohwlipõldudele suurt wiga wõiks teha. Seda kutsutakse Koloraado = ehk kartohwli-põrnikaks.

Tema sai esiteks 1823. aastal Põhja-Ameerikas Ühendud riitide frundi peal Kalju-mägede (Rocky Mountains) ümber leitud, kus ta ühest metsarohust elas. Kui inimesed endile ka nende mägede ligidale punsta maade peale elukohte asutasiwad, tuli põrnikas oma uusi naabrid waatama. Nende kartohwlipealsed mekkisiwad temale hoopis paremad, kui metsarohud, ja need, mis

ford kartohwlipõldudes olid, metsa enam tagasi ei läinud, ega põldudest enne ei lahkunud, kui nad neid paljaks olid sõõnud. Üks, ega katseda küll ei jõudnud teha; aga sel loomal on ütlema suur siidus. Maituus tuleb põrnikas mulla alt, oma talweforterist, wälja. 12 kunni 14 pääwa hiljemine muneb ema-loom kartohwli-lehtede alumise poole peale 10 kunni 12 muna ja teeb seda umbes 40 pääwa järestiku. Selle aja sees nii hästi kui ka pärast munemist sööb ema-põrnikas isa-põrnikuga ühes sunre isuga. Nii sama suur söömaisaldus on ka nende poegadel (puttufatel), mis 5 kunni 8 pääwa pärast munade seest wäljatulewad. Kui pojad täie kasu on kätte saanud, mis 17 kunni 20 pääwa sees ünnib, lähwad nad kartohwlipealiste pealt maha mulla sisse, kus nad ümbermoondatud saawad. 10 kunni 12 pääwa pärast tulewad noored põrnikad mulla seest wälja ja wõiwad juba Juunikuu sees jälle hakkata munema ja teist pesakonda põrnikuid siindama, kellest Augustikuu sees weel üks kolmas järg võib siin neda. Se wiimne pesakond läheb sügise jälle mulla sisse, kust kewade uued põrnikad wäljatulewad. On Maituus aga 10 emalooma ühe kartohwlipõllu peale omad munad munenud, siis wõiksid neist juba selsamal kuul 70,000 kunni 120,000 poega wäljatulla, kellest Juuni ja Juulikuu sees 24 kunni 72 miljonid wõik

figineda, ja Augustikuu sees oleks kolmas pesa-
fond juba ilma arvamatta suur. Et Ameerikas
keal kohtades, kuhu Koloraado = põrnikas ennast
on asutanud, juba Juulikuuks paljaks söödud
kartohwlipõldusid näha on, pole sepärast mitte
imeks panna.

Täiskaswand põrnikas peab wäljanägema,
kui üks suur kohwi-iwa, karm poolest punakas
kollane, musta plekkidega taelakildi peal, kelle
all weel üks teine paar õhukesed punased tiivad.
Munad on kollased, punase wõitu. Puttutad,
mis munade seest wäljatulewad, on esiteks pea-
aegu weripunased, jääwad aga, mis wanemaks
nemad saawad, seda kollakamaks.

On se loom ühe kartohwliwälja paljaks söö-
nud, siis ajab nälg teda eemale, ja kuda näha,
on ta seiemaale ikka õhtupoolt hommitupoole
läinud. 1859. aastal tegi tema Nebraska rii-
gis (üks Ameerika Ühendud riikidest) suurt kahju.
Sealt läks ta aastaastalt ikka taugemale, kuni
ta 1874 aastal juba Atlanti mere ääre jõudis.
Kewade 1877 on temast suured parwed Põhja-
Ameerika randades nähtud.

Ameerikast on se põrnikas üksi laewadega
wõinud Siroopa saada toodud, olgu kas tuul
teda laewade peale ajanud, wõi on ta kar-
tohwlipesete sees olnud, misga kaubakraam
wahest saab sissepakitud, wõi on tema mune
mulla sees olnud, mis Ameerikast toodud kar-

tahwliste ksilles juhtus olema, wõi kudagi muu wiisi. Et tema niisugust reisu ka ilma kartohwli-pealseta jaksab teha, wõib sest äraarwata. et ta peale kuue nädala wõib ilma toiduta elada.

Saksamaal leiti teda esiteks 1877 aastal Juunikuu lõppus Reini jõe ääres ühe kartohwlipõllu pealt. Seal on katsutud teda iga wiisi peal äraawitada. Ta tegi seal nii suurt hirmu, et riigiwalisuse poolest tema äraawitamise pärast kanged käsud saiwad antud. Et ta juba ka laugemale hommikupoole jõudnud, sest ei teatud enne veel ühtegi, kunni üks Ungriamaa mõisnik teada andis, et seda põrnikat tema suurte kartohwlipõldude peal juba mitme aasta eest on leitud, ning et ta nii sama ka juba mittu aastad Türgi ja Ruumääniamaal peab olema, kus tema küll ka kahju peab tegema, aga mitte nii suurt kui Ameerikast kuulda on.

Kas se nüüd tõeste nõnda, ja kas se Koloraado-põrnikas wistist üks nii kuri loom on, kuida nende sõnumete järele peaks wõima arwata, mis Ameerikast tema üle on tulnud, ärap seda saab küll aegamööda kuulda. Sumal andku, et meie teda koguni näha ega tundma ei saaks ja et ta mitte ükskord meie kartohwlipõldudele ka nii sama suurt ehl weel suuremat kahju ei teeks, kui lina-uss sel aastal (1878) siin ja seal meie linapõldudele. Igapidi on ettewaatmist tarwis; ega ettewaatamine ilmaški pole kahju teinud.

Ümberpanija.

Juhataja.

Lehekülg.

Sissejuhatus 3

I. Draake lapsepõli ja esimesed meresõidud.
Hawkins lasseb teda meremehe ammeti peale
koolitada. Draake sõidab mittu korda Ameerika-
maale ja templeb seal Hispaanlastega 10

II. Draake järgmised sõidud Ameerika-
maale. Tema saab seal kartohwliid tundma.
Tema seletab oma plaani, läbi Magellani uulitsa
ümber Amerika sõita, Kuningana Eliisabetile
ära 28

III. Draake saab Kuninganalt Admirali
nime, sõidab oma laewadega ümber maailma, saab
rittli- wõi pärimõisniku seisusse tõstetud ja selle-
peale riigisõjawäega Hispaanlaste wasta Ameerika
saadetud. Tema toob Walter Raleigh Ameerika-
st tagasi, kes seal Indiaanlastest oli tubaka-
põletamist õppinud ja selle läbi tubakapõletamine
ta Euroopas tuttawaks sai 42

IV. Draake sõdib Hispaanlaste ja Portu-
gilaaste wasta. Tema ja Hawkinsi wiimne
sõit Ameerikamaale ja nende mõlemite surm . . . 60

Üisa. Kartohwliste jt ja nende harimise
hakkatusest Siroopa maades 80

Mõni sõna Koloraado- ehk kartohwli-põrnikast 96

R. Grünwald'i tuluga, Tallinas suures
Roosenkrantz'i uulitsas Nr. 107 Johansson'i
majas, on järgmised raamatud trükitud ja seal-
samas, nii kui iga raamatupoel läbi saada:

Messiina pruut, ehk waenulised wennad.

Hind 10 kop.

Wigane Hans. Üks jõulu-jutt. Hind 5 kop.

Üks tüdruk, kes leiba peäle astus
ja tema teekäik pärast surma.

Hind 5 kop.

Peeter Slemiil. Üks kentsakas jutt ühest
mehest, kes oma warju oli äramüünud. Pil-
diga. Hind 20 kop. — Sisu: 1) Kent-
sakas hallikuuemees ja warju müümine.

2) Kott annab rohkeid kulda kui tarwis.

3) Ilma warjuta ei passi elu tudagi wiisi,
tarwis põgeneda. 4) Süda armastuse pae-
lus. 5) Raskesti kelmus. 6) Nägemataks

tegemine linnu pesa. 7) Uus põgenemine. 8)

Slemiil wiskab rahakotti urka ja saadab halli-
kuumehe minema. 9) Seitsmepenikoorma-

saapad. 10) Slemiil rändab ühest maailma
otsast teise. 11) Wanad sõbrad.

Suur mere-madu. Hind 5 kop.

Laps hauas. Hind 5 kop. Lisajuttud:

1) Hoitud, aga mitte unustud. 2) Wana-
ema.

Türklastest ja Konstantinoopli
linna ärawõitmisest. Hind 25 kop.

Türgi sõjalaewa „Chinfi Rach =
man“i ärarikkumine Doonou jõe
peal öösel 14. Mai kuu pääwa
peale 1877. Hind 6 kop. Eisajutt:
Lukaa Piiper ja türgi sõjawang.

Onsa Martin Luteruse troostiraamat
Hind 18 kop.

Orleangi neitsi, ehk: Üks talupoja
tütar peastab oma isamaad waen =
lase ikkest. Üks tõeste sündinud lugu.
Hind 13 kop.

Hõbe killing reisu peal. Eesti- ja saksa =
keeli. Hind 6 kop.

Punased kingad ja mis hirmus wi =
letsus neist ühe tütarlapslele tuli.
Eesti- ja Saksa-keeli. Hind 7 kop.

